

Geschiedenis, Tips
en wetenswaardigheden
voor het
aankleden, dragen
en bewaren
van de
Zeeuwse klederdrachten

COLOFON

Uitgave:

Klederdrachtgroep 'Mooi Zeeland'
mei 2017

Opmaak en redactie:

Jo Koeman

met bijdragen van:

Jankees Goud

Hanneke Maurice

Suus Hofman

Nel Minnee

Anja Weststrate

Piet Buijtendijk

Coby Otte

Thea de Bruine

Marion Strik

Rina Pouwer

Jo Koeman

Johan Rijnhout (fotografie)

Realisatie: drukkerij Zoetewey Yerseke

Inhoud

- 5 Voorwoord
- 8 Je eigen Pakkie-An - Jankees Goud
- 23 Richtlijnen voor het aankleden van de Zuid-Bevelandse en Arnhemse boerin - Jo Koeman
- 27 Rooms Katholiek versus protestant - bijdrage van Nel Minnee-Nieuwenhuize
- 31 Dracht van het Land van Axel - Thea de Bruine-de Smet
- 34 Dracht van het Land van Hulst - Marion Strik-van den Brande
- 37 Kaphoed met linten - Anja Weststrate
- 41 De Walchers dracht
- 45 Opmaken van de Zuid-Bevelandse mutsen - methode Jo Koeman
- 49 Kostuum ca 1840 Protestant Zuid-Beveland - Piet Buijendijk
- 50 Kostuum ca 1880 Protestant en Katholiek - Anja Weststrate
- 52 Rouwgebruiken klederdrachten Zuid-Beveland - Jo Koeman
- 54 Rouwdrachten lange mutsen - Suus Hofman en Coby Otte
- 56 Opmaken van de Arnhemse muts en het dragen van die dracht - Jo Koeman
- 59 Uit de Middelburgsche Courant en Naschrift

Voorwoord

Mede namens het bestuur van Mooi Zeeland mogen wij jullie bij deze een jubileumboekje aanbieden ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van onze vereniging.

Een boekje gevuld met historie, tips en wetenswaardigheden, nodig om onze klederdrachten goed te onderhouden en in ere te houden. De Zeeuwse drachten in ere houden kan alleen als we er van overtuigd zijn dat het delen van kennis hiervoor een essentieel onderdeel is. Dit boekje mag een stimulans zijn om samen bezig te blijven om ons Cultureel Erfgoed op een goede manier door te geven aan volgende generaties, als we hiervoor in de gelegenheid zijn.

Als bestuur danken we degenen die aan de totstandkoming meegewerkt hebben. Zonder hulp van de leden zou het niet mogelijk zijn geweest deze uitgave te verwezenlijken.

We zijn ons er van bewust dat het geen standaardwerk is, maar een aanvulling op... en 'zomaar leuk' boekje.

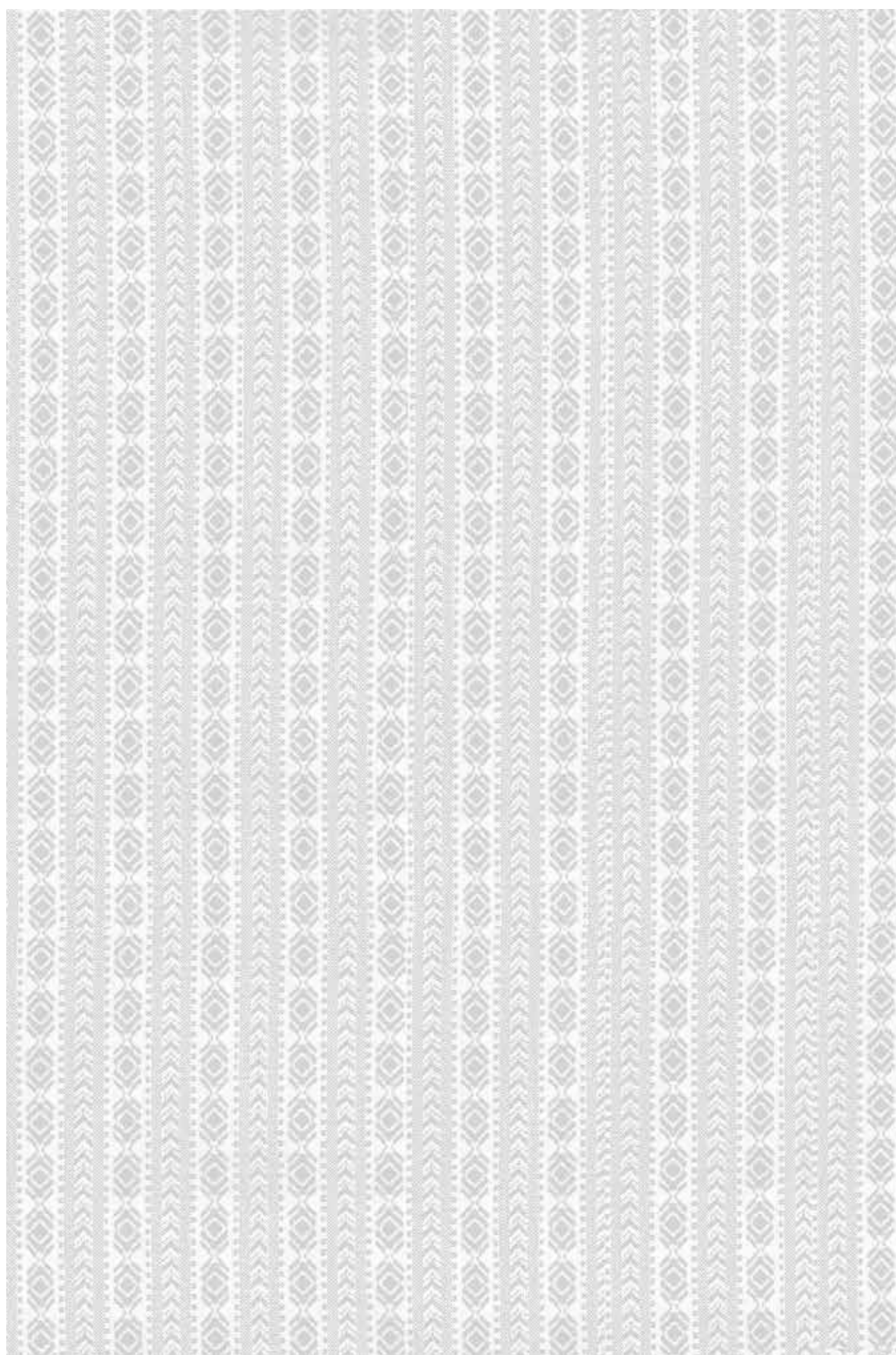
Er is de afgelopen jaren al veel literatuur op de markt gekomen m.b.t. de Zeeuwse klederdrachten.

Wij hopen dat deze uitgave door onze leden, als onderdeel van het jubileumjaar, op prijs gesteld wordt!

Namens het bestuur van 'Mooi Zeeland'

Plonie Passieux, voorzitter

Jo Koeman

Je eigen Pakkie-An: Zeeuwse vrouwen en de invloed van verhuizen op hun streekdracht

Jankees Goud

Een huwelijk sluiten brengt grote veranderingen met zich mee. Dat is nu zo, maar vroeger gold dat zeker. Samenwonen voor het huwelijk was niet aan de orde, dus op de dag van het huwelijk verlieten bruid en bruidegom het ouderlijk huis en begonnen een eigen huishouden. Naast alle praktische zaken over hoe je je eigen boeltje ging organiseren, bracht dit vroeger voor bruiden in streekdracht nog een heel andere kwestie met zich mee: Wat ga je dragen? Zolang je op hetzelfde dorp of in dezelfde streek bleef wonen, was dat een uitgemaakte zaak: je bleef je eigen kleren dragen. Was de echtgenoot vermogender dan zijn bruid, dan werd vaak de kwaliteit van kleding en sieraden aangepast aan wat in de familie van de bruidegom gangbaar was maar verder veranderde er aan het kostuum als dusdanig niet veel.

Zodra de bruid na haar huwelijk in een andere streek ging wonen, was dat niet meer vanzelfsprekend. Soms wilde de schoonmoeder haar schoondochter niet onder laten doen voor haar eigen dochters, soms ook wilde de bruid niet al teveel opvallen in haar nieuwe woonplaats.

Daarbij kwam dat men vroeger na een verhuizing veel minder contact kon hebben met de achterblijvers dan tegenwoordig. Even naar je moeder was er niet bij; men zag elkaar alleen bij gelegenheden.

De bruid kon kiezen uit het wisselen van dracht en dus volledig opgaan in haar nieuwe omgeving, of het handhaven van haar eigen kleding, waardoor ze op zou vallen. De meest eigenzinnige vrouwen kozen uit beide drachten de elementen die hen het meest aanstonden en creëerden daarmee een unieke, persoonlijke dracht.

Over deze varianten van streekdracht of het verwisselen van de dracht van je geboortestreek voor een andere dracht is erg weinig vastgelegd. De aanleiding voor dit artikel was het groeiende stapeltje foto's in mijn collectie waar ik vragen over had. Naast mijn collectie streekdrachtmutsen heeft zich geleidelijk parallel een documentaire collectie gevormd van antieke foto's met vrouwen in Nederlandse streekdrachten. Op het

stapeltje lagen de foto's die ik niet direct geografisch kon plaatsen. Het vastgelegde kostuum week af van wat gangbaar was. Door heel Nederland moeten daarvan voorbeelden zijn geweest, onder andere op Urk, waar men 'Anna van de Scheveninger' kende, die als geboren en getogen Scheveningse na haar huwelijk en verhuizing naar Urk het Urker goed ging dragen. Een dochter van Anna, die de Urker streekdracht droeg, ging als dienstmeisje in Scheveningen werken, trouwde met een Scheveninger en trok uiteindelijk ook de Scheveningse streekdracht aan!¹

Maar als geboren en getogen Zeeuw beperk ik me voor dit artikel tot Zeeuwse streekdrachten, omdat ik daar het meest vertrouwd mee ben en van de meeste Zeeuwse drachten de ins en out weet zodat afwijkingen op het gangbare beeld ook sneller opvallen. Ook dat is nog zo eenvoudig niet, omdat er omstreeks 1900 in de provincie Zeeland dertien verschillende drachten werden gedragen. De diverse verschijningsvormen, zoals rouw- en werkkleding zijn dan nog niet eens meegeteld.

afb. 1

afb. 2

J. H. Gaast

Goes

Het wisselen van streekdracht is een fascinerend fenomeen dat vermoedelijk vaker voorkwam dan wel gedacht wordt. Aan de hand van portretten en verhalen van Zeeuwse vrouwen in dracht wil ik bekijken wie deze vrouwen waren.² Waar woonden ze, waar kwamen ze vandaan, welke sociale status hadden ze en hoe vertaalden ze dat in hun kleding? En kwam het wisselen van dracht in bepaalde delen van Zeeland meer voor dan elders? De portretten zijn gekozen aan de hand van de beschikbare achtergrondinformatie. Door die informatie konden de geportretteerde vrouwen beter in de tijd geplaatst worden, en ook werd soms uitsluitend door de achtergrondinformatie het bijzondere van hun kleding bekend. Het portret bijvoorbeeld van de hieronder beschreven Neeltje de Zeeuw zou zonder informatie niet bijzonder zijn: gewoon een vrouw in Axelse streekdracht. Het gegeven dat zij die dracht pas na haar huwelijk ging dragen, maakt het bijzonder.

Neeltje 't Gilde-de Zeeuw

* Oudelande, 03-09-1864 / † Terneuzen 15-04-1941³
(afb. 1, vgl. afbb. 2 en 3)

Neeltje de Zeeuw werd geboren op het Zuid-Bevelandse dorp Oudelande. Op 19 april 1888⁴ trouwde zij met Machiel 't Gilde, een jongen van 'den overkant', Zeeuws-Vlaanderen, en daar werd een heel andere dracht gedragen. In de streek waar haar geliefde vandaan kwam, was de Axelse streekdracht nog volop in zwang. Deze dracht bestond uit een jak met korte mouwen, waarover een kraplap – in Zeeland steevast *beuk* geheten – werd gedragen die rijk versierd was met kralenborduursel. Over het jak en de beuk werd een zeer opvallende doek gedragen, die met behulp van dik papier in model werd gehouden en als een soort hoge vleugels op de schouders stond. Het onderlichaam was gehuld in een flinke rokkenvracht – zes rokken over elkaar was niet uitzonderlijk –, bedekt door een schort van iets kortere lengte dan de rokken en op zondag versierd met een schortestrik. Op het hoofd werd een witte ondermuts met kralenrand gedragen, waarin men een zilveren oorijzer met gouden krullen vastspeldde. Over de ondermuts kwam een gesteven en geplooid trekmut, die van diverse stoffen gemaakt kon zijn. Aan de krullen van het oorijzer konden nog dubbele gouden hangers worden gedragen, evenals een stel gouden kaspelden tussen de krullen. Om de nek droeg men een collier van flinke kralen, meestal vier snoeren: in de rouw van zwart glas, uit de rouw van bloedkoraal, maar altijd aan een gouden slot. Na haar huwelijk verhuisde Neeltje naar Terneuzen. Op haar trouwdag droeg ze de Axelse streekdracht, om deze dracht de rest van haar leven trouw te blijven. Of Neeltje vóór haar huwelijk Zuid-Bevelandse dracht heeft gedragen, is wel aannemelijk, want als zij geen streekdracht had gedragen had ze immers ook als 'burgermeisje' kunnen trouwen en naar Terneuzen kunnen verhuizen. Waarschijnlijk was Neeltje wel goed bekend met de Axelse klederdracht, want haar vader Jan de Zeeuw was geboren op Axel. Haar

moeder Geertruid Lookerse was afkomstig van het Zuid-Bevelandse dorp Nisse. Neeltje was dus in haar jeugd omringd door een gemeenschap die grotendeels gekleed ging in de protestantse Zuid-Bevelandse dracht. Vanwege de gemengde samenstelling van de bevolking in de regio (zowel protestants als katholiek) moet zij ook vertrouwd zijn geweest met de katholieke Zuid-Bevelandse streekdracht.

De Zuid-Bevelandse streekdracht bestond uit dezelfde onderdelen als de Axelse dracht.

Door andere verwerking, snit en het leggen van eigen accenten hadden beide drachten een heel eigen aanzien gekregen. Op Zuid-Beveland droeg men ook een zwart jak met korte mouwen, bedekt door een beuk. Deze was, in tegenstelling tot Axel, niet grotendeels bedekt met een kralenversiering. De protestantse vrouwen hadden tot omstreeks 1920 hooguit een smal randje op de beuk; katholieke vrouwen versierden de beuk met een met kraaltjes geborduurd reepje kant. Over het jak en de beuk werd een geplooid doek gedragen, die plat op de schouders lag. De schorten en rokken toonden grote overeenkomsten met de Axelse dracht. De hoofdbedekking bestond uit een witte ondermuts, waarin een smal zilveren oorijzer werd gedragen. Aan de uiteinden daarvan zaten rechthoekige gouden platen, de zogeheten *stikken*. Op Axel droeg men, evenals bij de andere Zeeuwse drachten, krullen aan de uiteinden van het oorijzer. De Zuid-Bevelandse bovenmuts was vanaf 1875 gegroeid tot een grote, ovale schelpvormige kap bij de protestantse vrouwen; katho-

lieke vrouwen droegen een veel hoekiger model bovenmuts. Neeltje koos dus voor volledige integratie in de agrarische samenleving in het Terneuzen ten tijde van haar huwelijk. Omdat ze Axelse streekdracht droeg viel ze niet op. Als ze de Zuid-Bevelandse dracht was blijven dragen, was ze zeker een opvallende verschijning geweest in Terneuzen. De kaphoed die ze bij haar huwelijk heeft gedragen, is bewaard gebleven en bevindt zich in de collectie van de auteur.

afb. 1 Neeltje 't Gilde-de Zeeuw, ca. 1890-1900.

Coll. J.L. Platteeuw, Terneuzen.

afb. 2 Vrouw in Zuid-Bevelandse protestantse dracht, ca. 1875-1880.

Coll. auteur.

afb. 3 Jorina van Belzen in de dracht van de Arнемuidse vissersvrouwen, ca. 1880-1890.

Coll. Historische Vereniging Arнемuiden, Arнемuiden.

Maatje Poppe

* Veere 19-10-1871 / † Hoek 29-01-1946⁵

(afbb. 4 en 5, vgl. afb. 6)

Een andere bruid die naar Zeeuws-Vlaanderen verhuisde, kon echter geen afstand doen van haar vertrouwde kleding. Maatje Poppe werd geboren te Veere en zou trouwen met een jongen uit Terneuzen. De gebruikelijke kleding op Walcheren bestond uit een diep uitgesneden jak, waarin een beuk werd gedragen, met daarover een smal, gevouwen doekje in lichte kleuren. Daarbij een flinke rokkenvracht, die al naar gelang welstand en seizoen uit soms wel zeven rokken van zeer uiteenlopende stoffen kon bestaan. Op het hoofd een witte ondermuts, waarin men een zilveren oorijzer met gouden krullen speldde. Over de ondermuts met het oorijzer droegen volwassen vrouwen een klein, glanzend gesteven en geplooid kapje, terwijl meisjes tot een jaar of veertien een staartmuts droegen, een muts met een ruime bol en een lange, tot op de schouderbladen

afhangende achterstrook. Aan de krullen van het oorijzer werden vaak klaverbladvormige gouden hangers gedragen, eventueel in combinatie met een aantal paren mutsspelden, die men verticaal naast de krullen van het oorijzer droeg. Om de nek tenslotte een bloedkoralen of granaten collier aan een driedelig gouden slot.

Maatje was evenwel vóór haar huwelijk al een aantal keer van kleding veranderd: Nadat ze als meisje van ongeveer veertien jaar de lange meisjesmuts verwisselde voor de kleine, gladde langetmuts van de volwassen vrouwen, ging zij werken als dienstmeisje in Middelburg. De mondelinge overlevering wil dat de

Middelburgse dames de Walcherse meisjesdracht met de lange kindermuts flatteuzer vonden, en dat zij daarom hun dienstbodes in dracht aanspoorden die te blijven dragen, ook al hadden ze de leeftijd bereikt om de langetmuts te gaan dragen. De meisjes gaven hieraan gehoor maar gingen wel hun haar dragen als de volwassen vrouwen: een hoge, gladde rol boven het voorhoofd, in plaats van de twee platte wrongen die door meisjes werden gedragen bij de lange muts. Deze variant van de Walcherse streekdracht is bekend geworden als de dracht van Middelburg Ambacht.

Maatje werd dus dienstmeid in Middelburg en kreeg verkeer met polderarbeider Jan Levinus Platteeuw. Hij was de hele week op Walcheren aan het werk maar bracht de zondag volgens zijn nazaten meestal door in Terneuzen. Maatje werd zwanger van hem en ook al gaf hun standverschil aanvankelijk enige wrijving bij de familie van de bruid, er kwam een kind dus er moest worden getrouwd. Maatje droeg ten tijde van haar huwelijk de dracht van Middelburg Ambacht en zou dat ook de rest van haar leven blijven doen. Zij koos ervoor haar Walcherse kleding te blijven dragen en zal daarmee een opvallende verschijning zijn geweest in het dicht bij Terneuzen gelegen dorp Hoek waar ze een kruidenierswinkeltje dreef in de Keizerstraat.

In Terneuzen en de omliggende dorpen werd de dracht gedragen van het Land van Axel, zoals hierboven beschreven bij Neeltje de Zeeuw.

Overigens dachten de kinderen in Hoek dat Maatjes meisjesnaam, Poppe, een scheldnaam was. Zij zal dus, zoals op het platteland ook nu nog niet ongebruikelijk is, onder haar meisjesnaam bekend geweest zijn.⁶

De familie Boogert

Toen de Arnhemse burgemeesterszoon Andries Boogert (* Arnhem 06-10-1828 / † Koudekerke 08-01-1920)⁷ op 4 april 1850 met zijn bruid Johanna Adriana Noom (St. Maartensdijk *12-11-1826 / † Arnhem 21-02-1888)⁸ trouwde, was vanzelf al beslist waar het toekomstige paar zou gaan wonen: op Arnhem, gelegen op het eiland Walcheren (afb. 7). Het huwelijk werd voltrokken in de geboorteplaats van de bruid, St. Maartensdijk, op Tholen.⁹ Johanna was daar opgegroeid in een welgestelde boerenfamilie en droeg, heel gebruikelijk voor een meisje van haar sociale status, de Thoolse streekdracht. Deze dracht werd in de tijd van hun huwelijk al niet meer gekenmerkt door kleding met een streekeigen karakter maar had nog wel een voor het eiland typerende hoofdtooi, bestaande uit een zilveren oorijzer met gouden krullen van vierkant getorst gouddraad, dat in een zwarte ondermuts werd vastgespeld, met daaroverheen een sluik vallende slui-

ermuts met brede kanten zoom. Aan de krullen van het oorijzer werden vaak dubbele hangers of bellen gedragen en verder waren diverse sierspelden in zwang, meestal met meerdere paren tegelijk gedragen. De overige kleding volgde de heersende mode, zij het met afstand. Het jak had lange mouwen, de beuk en de doek werden niet meer gedragen en over het algemeen koos men voor de kleding gedekte tinten. De kledingstukken van de traditionele Zeeuwse streekdrachten waren veel kleuriger.

De hoofdtooi was dus bepalend voor deze dracht. Werd die afgezet, dan was je 'op je burgers.' Als statussymbool was de streekdracht heel geschikt, en daarom ook met name bij de boerenstand nog lang geliefd. Rijke boerendochters droegen de Thoolse streekdracht met alle sieraden die volgens de heersende norm en smaak waren toegestaan. De kant aan hun sluiermuts was vaak breed en van goede kwaliteit, het liefst met de hand geklost. Als er minder te besteden was, kon men volstaan met een oorijzer, dat zelfs van koper kon zijn. Allerlei sieraden als hangers en sierspelden werden dan achterwege gelaten. De kant aan de sluiermuts was smaller en vaak ook machinaal geklost. Hoewel Johanna dus na haar huwelijk naar Arnhem verhuisde, bleef zij haar Thoolse dracht trouw. Het Arnhem van 1850 had een heel andere dracht, die nauw aansloot bij de dracht van het eiland Walcheren. De kleding was vaak nog uitbundig gekleurd. Het diep uitgesneden jak met korte mouwen had heldere kleuren, vaak gedessineerd. In de uitsnijding was de licht gekleurde beuk zichtbaar, die langs de hals was versierd met een rood of blauw strookje stof. Over de beuk werd in het jak nog een geplooid doekje gedragen. De schorten waren omstreeks 1850 vaak al wel effen maar er werden allerlei kleuren gedragen. De bovenrok was vaak van gestreept grein of een andere gestreepte of geruite wollen stof, terwijl daaronder rode en blauwe baaien rokken konden worden gedragen, evenals gestreepte rokken in allerlei tinten. Het witte ondermutsje werd met een smal zilveren oorijzer met aan de uiteinden kleine gouden krullen op het hoofd bevestigd. De bovenmuts was een kleine hul met een voorstrook van gesteven katoenen langet die vrij strak om het hoofd stond. Bing en Braet merkten echter genoeg verschillen op met de algemene Walcherse dracht om een aparte plaat met beschrijving aan de Arnhemse dracht te wijden.¹⁰

afb. 7

Andries B. Boogert
 Johanna Adriana Noom
 Pieterm. Corn. Boogert
 And. B.

afb. 4 Maatje Platteeuw-Poppe. DATERING?

Coll. J.L. Platteeuw, Terneuzen.

afb. 5 Maatje Poppe als meisje in de Walcherse dracht,

Veere, ca. 1880. Coll. J.L. Platteeuw.

afb. 6 Jonge vrouw in de dracht van Middelburg-Ambacht,

ca. 1900-1910. Coll. auteur.

afb. 7 De familie Boogert. Vlnr achter: Andries Boogert, Antheunis

Boogert en Johanna Adriana Boogert-Noom. Vlnr voor Janna

Johanna, Pietermella Cornelia en Johanna Jacoba Boogert.

DATERING? Coll. Museum de Meestof, St. Annaland.

Deze kleding werd tot ca. 1930 gedragen, zij het dat men steeds donkerder gekleurde stoffen ging gebruiken (afb. 8).

Om het allemaal nog wat ingewikkelder te maken was het in de gegoede standen op Arnhemuiden gebruikelijk om zich qua kledestijl meer te richten op het naburige dorp Nieuw- en St. Joosland, waar onder andere het jak en de bovenmuts verschilden van de Walcherse dracht. Voor de bovenmutsen gebruikte men daar het liefst luchtige, transparante materialen als geborduurde tule en kant, en ook de vorm was sterk afwijkend: Door de voorstrook niet alleen langs de voorrand van de bol van de muts te bevestigen, maar ook langs de zoom van de bol, kreeg de muts het aanzien van een kleine, dubbele schelp, die enigszins rond om het hoofd stond (afb. 9).

Toen Andries en Johanna kinderen kregen, werden die in Nieuwlandse kleding gestoken. Voor de meisjes tot een jaar of vijf bestond die uit een aantal onderrokken, een jurkje, een schort met bovenstuk, een witte ondermuts met oorijzer en een zwarte, nauw aansluitende bovenmuts. De foto van het gezin Boogert is ingekleurd, wellicht dat de helderblauwe kleur niet geheel overeenkwam met de werkelijkheid. Naarmate de jongedames ouder werden en meer inbreng kregen in wat zij droe-

gen, bleven ze het Nieuwlandse kostuum trouw. Dat was omstreeks 1880 (toen de foto's ongeveer gemaakt zullen zijn) al een stuk minder kleurig geworden. Naast de nodige rokken en een schort droeg men dan een beuk met een geplooid doek, voor daags over een hemdrok, voor zondagen en hoogtijdagen kwam er over het geheel nog een diep uitgesneden jak, de *mankel*. Zowel mankel als hemdrok waren zwart. Op het hoofd een witte ondermuts met

afb. 8 Vrouw in Zuid-Bevelandse katholieke dracht, ca. 1900. Coll. auteur.

afb. 9 Elisabeth Hage-van Waarde, ca. 1890 in rijke uitvoering van de Nieuwlandse dracht Coll. H. van Eenennaam, Nieuw- en St. Joosland.

afb. 14 Vrouw met dubbele strikken of spiekerkopbellen, Nieuw- en St. Joosland of Arnhemuiden burgerdracht. Coll. auteur.

afb. 15 Johanna Jacoba Boogert, ca. 1890. Coll. Museum de Meestooft, St. Annaland.

zilveren oorijzer met gouden krullen en een dubbele, schelpvormige kanten muts als bovenmuts. Enkele rijke boerenfamilies droegen in plaats van deze bovenmuts de zogeheten Goesse muts, de muts zoals die werd gedragen door de protestantse Zuid-Bevelandse vrouwen. Het stadje Goes was en is het regionale verzorgingscentrum van Zuid-Beveland; in verband hiermee werd de Zuid-Bevelandse dracht, en ook wel afzonderlijke onderdelen, als 'Goesse dracht' bestempeld. Overigens had de Nieuwlandse dracht heel veel gemeen met de Zuid-Bevelandse dracht, alleen het oorijzer is duidelijk Walchers.

Het unieke van Janna Johanna Boogert (* Arnhemuiden 04-02-1862 / † Middelburg 23-05-1941)¹¹ en haar zuster Johanna Jacoba Boogert (* Arnhemuiden 20-12-1865 / † St. Laurens 25-10-1948)¹² was te vinden in de keuze van hun sieraden. Welgestelde meisjes konden bij de Nieuwlandse dracht kiezen uit drie verschillende soorten hangers voor aan de krullen van het oorijzer: *prikkelbellen* (het oudste model, ook op Zuid-Beveland gedragen, afbb. 10 en 11), *blompotbellen* (een variant van de prikkelbellen, afb. 12)

en *spiekerkopbellen*, een dubbele uitvoering van de Walcherse oorijzerhanger (afbb. 13 en 14).

Kennelijk wilden de meiden iets anders, want er zijn verschillende portretten uit de familie bewaard gebleven

afb. 10 Prikkelbellen met haakjes. De haakjes dienden om ze aan Zuid-Bevelandse oorijzers te bevestigen, op Nieuw- en St. Joosland droeg men ze zonder haakjes, rechtstreeks aan de krullen van het oorijzer. Coll. juwelier Minderhoud, Arnhemuiden / Westkapelle.

afb. 11 Prikkelbellen, Nieuw- en St. Joosland. Coll. juwelier Minderhoud, Arnhemuiden / Westkapelle.

afb. 12 Blompotbellen, Nieuw- en St. Joosland. Een latere variatie op de prikkelbellen. Coll. juwelier Minderhoud, Arnhemuiden / Westkapelle.

afb. 13 Dubbele strikken, Nieuw- en St. Joosland, ook gedragen door welgestelde Arnhemuidse vrouwen. Coll. juwelier Minderhoud, Arnhemuiden / Westkapelle.

afb. 16 Wisselbellen zoals gedragen op Tholen. Coll. juwelier Minderhoud, Arnhemuiden / Westkapelle.

waarop de jongedames hun verder geheel Nieuwlandse dracht combineerden met Thoolse wisselbellen aan het oorijzer, hier Johanna Jacoba (afb. 15, vgl. afb. 9 en de wisselbellen op afb. 16).¹³

Hadden ze deze wisselbellen geërfd? Of zouden ze, vanwege hun bekendheid met deze sieraden, ervoor hebben gekozen omdat ze die mooier of opvallender vonden? Het lijkt voor de hand liggend dat ze, door zich aldus te kleden, onderwerp van gesprek geweest zullen zijn: ze weken immers af van de geldende kledingcodes! Stammend uit een welgestelde landbouwersfamilie en met een burgemeester als grootvader was hun sociale positie waarschijnlijk stevig genoeg om dergelijke kritiek te kunnen trotseren.¹⁴ Van dochter Janna Johanna is ook nog een portret bekend nadat zij was gehuwd. Ze woonde toen op het Walcherse dorp Nieuw- en St. Joosland maar is geportretteerd in geheel Thoolse dracht. Omdat zij van kindsbeen af de Nieuwlandse kleding heeft gedragen lijkt het onvoorstelbaar dat ze na haar huwelijk overgestapt zou zijn op Thoolse dracht. Vermoedelijk heeft ze zich voor de gelegenheid gekleed.

Jacoba Louwerse-Gideonse

* St. Laurens, 17-01-1830 / 's Heer Arendskerke 05-07-1904¹⁵ (afb. 17, vgl. afbb. 18 en 2)

Jacoba Gideonse werd in 1830 op het Walcherse dorp St. Laurens, onder de rook van Middelburg, geboren als dochter van dorpswethouder David Gideonse en Johanna Minderhout. In 1850 huwde ze met boerenzoon Adriaan Louwerse uit Serooskerke. Na hun huwelijk gingen ze eerst op St. Laurens wonen, waar hun eerste twee kinderen werden geboren. In 1863 wonen ze op Serooskerke en ergens tussen dat jaar en 1874 verhuizen ze naar Zuid-Beveland, naar het dorp 's Heer Arendskerke. Jacoba zal ongetwijfeld van jongs af aan in de Walcherse dracht gekleed zijn geweest (voor een beschrijving van deze dracht: zie die van Maatje Poppe). Na de verhuizing naar 's Heer Arendskerke verandert er echter iets in haar garderobe. Er is een portret bekend van Jacoba op latere leeftijd, waarop ze duidelijk Zuid-Bevelandse kleding draagt, bestaande uit een hemdrok met doek en beuk. Op het hoofd zien we een Zuid-Bevelandse muts voor de halve rouw.

Jacoba heeft niet volledig voor het Zuid-Bevelandse kostuum gekozen, want op het portret draagt ze een Walchers oorijzer. Dat maakt haar vermeldenswaardig; vergeleken bij andere in dit artikel besproken vrouwen stelt zij uit onderdelen van verschillende Zeeuwse streekdrachten een heel eigen variant samen. Waar Neeltje de Zeeuw de Zuid-Bevelandse dracht inwisselde voor een geheel Axels kostuum en Maatje Poppe gewoon haar eigen Walcherse kleding bleef dragen in een gebied waar de Axelse streekdracht beeldbe-

afb. 17 *Jacoba Louwerse-Gideonse, ca. 1890. Coll. auteur.*

afb. 18 *Kornelia de Visser in Walcherse streekdracht, ca. 1890-1900. Coll. auteur. TERNEUZEN WEG?*

palend was, nam Jacoba Gideonse uit de Walcherse dracht haar oorijzer mee, en trok ze van haar nieuwe woonplaats op Zuid-Beveland de daar gangbare kleding aan. Een puur persoonlijke en eigenzinnige combinatie die meer met smaak dan met welstand te maken gehad moet hebben. Het echtpaar Louwerse-Gideonse behoorde tot de boerenstand en indien zij dat gewild zou hebben zou zij zich zeker wel een Zuid-Bevelands oorijzer hebben kunnen aanschaffen.

Josina Adriana Weststrate-Lambregtse

* Fort Bath 01-04-1869 / † Goes 14-04-1934¹⁶

(afb. 19, vgl. afb. 20)

Sijna Lambregtse werd geboren op Fort Bath, tegenwoordig Rilland-Bath genoemd, een kleine agrarische gemeenschap op het uiterste zuidwestelijke puntje van Zuid-Beveland. De bevolking was grotendeels protestants en droeg de Zuid-Bevelandse streekdracht. Ook de katholieke variant van deze dracht werd gedragen door de enkele katholieke families in de omgeving.

Vlak voor de geboorte van Sijna werd de aanleg van de eerste vaste verbinding van Zeeland met Brabant voltooid (1867). Het kleine Rilland-Bath lag in de weidse Zeeuwse polders aan de Westerschelde. In het oosten lag een uitgebreid gebied van slikken, schorren, krekens en moerassen tussen Zeeland en Brabant.

Sijna's ouders waren beiden geboren op Zuid-Beveland, haar vader op Kruiningen en haar moeder op Fort Bath.¹⁷ In het kader van dit artikel belangrijk om te vermelden, omdat de familieoverlevering meldt dat Sijna's moeder van Tholen zou komen – waardoor Sijna's eigenzinnige kledingkeuze makkelijker verklaarbaar zou zijn geweest.

Als kind uit de boerenarbeidersstand zal Sijna al vroeg in dracht gegaan zijn, zoals dat gangbaar was. Gezien de ligging en de traditie was dat de Zuid-Bevelandse protestantse dracht. (Voor een korte beschrijving zie Neeltje de Zeeuw.) De enige foto die van haar bekend is, toont haar ook zo. Ze is ten halven lijve geportretteerd dus we zien alleen haar doek en beuk, de mouwen van haar hemdrok en een collier van kleine kralen om de nek. Typisch Zuid-Bevelands. Op haar hoofd zou je dan ook de witte *tupmuts* (ondermuts) van Zuid-Beveland verwachten, met het oorijzer met de bekende gouden stikken. Door de week liet men de grote schelpvormige bovenmuts vaak weg; het was zeer gebruikelijk om 'in je tupmusse' te lopen. Maar in plaats daarvan draagt ze een haakmutsje, zo te zien direct op het haar, zonder ondermuts en oorijzer. Haakmutsjes als deze kennen een brede verspreiding door Nederland en ook ongetwijfeld daarbuiten. Het model dat Sijna draagt, doet sterk denken aan een Thools haakmutsje, dat men daar door de week droeg, na het werk (afb. 20).

Bij de Thoolse dracht werd echter geen jak met korte mouwen met daarover een beuk en geplooid doek gedragen. Daar droeg men een jak met lange mouwen, en als men de daagse muts droeg werd daar vrijwel altijd ook een onder-

afb. 19 Sijna Weststrate-Lambregtse, ca. 1910.

Coll. Mw. J.A. Goud-Weststrate, Yerseke.

afb. 20 Pieterella Fase-Rijnberg in daagse dracht, St. Annaland, Tholen, met haakmutsje en oorijzer, ca. 1890-1900.

Coll. auteur.

mutsje met oorijzer bij gedragen.

De bronnen maken op geen enkele manier inzichtelijk welke relaties Sijna met Tholen gehad moet hebben. Vanzelfsprekend gebeurt er in een mensenleven meer dan later op papier terug te vinden is, maar directe voorouders of verwanten had ze er in elk geval niet. Dat zou immers makkelijker verklaren waar zij de inspiratie vandaan haalde om tot deze eigenzinnige kledingkeuze te komen. Haar sociale status maakt haar ook niet vanzelfsprekend tot trendsetter, integendeel. Was zij gewoon een eenvoudige vrouw die het moest doen met wat ze had of kreeg, of deed wat haar zelf het beste leek of wat ze mooi vond?

Onbekende vrouw, Tholen / West-Brabant

* ca. 1880 / † voor 1893¹⁸ (afb. 21, vgl. 22 en 23)

Een wel heel bijzondere verschijning moet deze dame zijn geweest, die door fotograaf van B. de Jong in Breda is vastgelegd. Zij draagt geen streekeigen kleding maar wel een streekeigen hoofdtooi. Dat wil zeggen, ze heeft een combinatie gemaakt van verschillende hoofdtooien. Ze draagt een Thoools oorijzer met de kenmerkende krullen van vierkant, getorst gouddraad. Aan de krullen wisselbellen, tweedelige gouden oorijzerhangers die in deze uitvoering alleen op Tholen en Noord-Beveland werden gedragen. Naast de krullen zijn een paar filigrain gouden sierspelden, de zogeheten torenspelden, ingestoken. Bij dit oorijzer en bijbehorende hangers werd normaal gesproken de lange sluiermuts of keuvel gedragen, gecombineerd met een jak met lange mouwen en rokken, of een japon. Deze dame draagt echter de dubbele plooiemuts, zoals die voorkwam in

het westelijke deel van Noord-Brabant. De oostgrens van het verspreidingsgebied van deze dracht ligt ongeveer ter hoogte van Breda, de westgrens wordt gevormd door het Hollands Diep, het Volkerak en de Eendracht. Over de smalle pas van de muts draagt ze nog de *kroezel* of *kroon*, een zijden mutsenlint dat hoog opgewerkt werd met kunstbloempjes. De kroezel kwam alleen bij hoogtijdagen uit de kast. De kleding die bij de dubbele plooiemuts werd gedragen, bestond uit een jak met lange mouwen en rokken, of een japon, zonder streekeigen kenmerken. Wat dat betreft verschilde de kleding weinig van wat op het eiland Tholen bij de keuvel of sluiermuts werd gedragen.

Gezien de combinatie waarvoor deze vrouw gekozen heeft, is zij geografisch te lokaliseren in het uiterste westen van Noord-Brabant. De Eendracht is een niet erg breed water en is de grens tussen de provincies Zeeland en Noord-Brabant. Aan de Zeeuwse kant ligt het eiland Tholen met de dorpen Oud-Vossemeer en St. Philipsland en het stadje Tholen, aan de Brabantse kant liggen Nieuw-Vossemeer, Steenberg en Halsteren. Over en weer moeten er volop sociale en economische betrekkingen zijn geweest, al was de bevolking van het eiland Tholen overwegend protestants, in tegenstelling tot de Brabantse bevolking, die merendeels katholiek was, ook al waren er in het westelijk deel wel enkele protestantse gemeenschappen, onder andere in Dinteloord, Fijnaart en Willemstad.

Aan de kleding van deze vrouw is weinig opvallends op te merken, aan haar mutsendracht de te meer. Haar hoofdtooi heeft ze uitgekozen om zich duidelijk te profileren. Een toch al opvallende mutsendracht als de West-Bra-

afb. 23

afb. 25

bantse dubbele plooiemuts met de kroezel erop heeft zij gecombineerd met het Thoolse gouden oorijzer met bijpassende dubbele gouden hangers en een paar sierspelden. Voor het oorijzer en de bijbehorende sieraden moest een behoorlijk bedrag worden neergeteld, terwijl ook een dubbele plooiemuts met kroezel een behoorlijke welstand doet vermoeden. De uitzonderlijke keuze om van twee totaal verschillende mutsendrachten enkele elementen te combineren tot een heel persoonlijke hoofdtooi kan dus niet ingegeven zijn door een gebrek aan middelen. Waarschijnlijk vond ze het gewoon mooi. Apart was het zeker, en met een dergelijke hoofdtooi zal deze dame zeker de aandacht hebben getrokken en zich tot onderwerp van gesprek hebben gemaakt.

Jannetje Cornelisse-de Jonge

* Tholen 03-03-1790 / † Tholen 17-12-1871¹⁹

(afb. 24, vgl. afbb. 25 en 26)

Helemaal op zichzelf staand is bovenstaande beschreven vrouw niet. In de collectie van Museum de Meestof te St. Annaland bevinden zich twee portretten van Jannetje de

Jonge, die een kostuum draagt dat volledig voor Brabants zou kunnen doorgaan. Tot ongeveer het midden van de 19de eeuw was op Tholen nog streekeigen kleding gebruikelijk²⁰, in Brabant volgde men destijds al min of meer de gangbare mode van de burgervrouwen in de stad, zij het op afstand.²¹

Het kostuum van Jannetje wordt gecompleteerd door een Vlaamse muts met lange slippen, die destijds ook in het westen van Brabant gebruikelijk zal zijn geweest. Later werd deze muts iets oostelijker gedragen, in de omgeving van Huijbergen, Woensdrecht, Ossendrecht

afb. 21 Onbekende vrouw, ca. 1880-1893 Coll. P. van der Zwan, Urk.

afb. 22 Vrouw met dubbele plooiemuts en kroezel, West-Brabant, familiealbum omgeving Hoogerheide-Woensdrecht, ca. 1880-1900. Coll. auteur.

afb. 23 Vrouw in Thoolse dracht, rijke uitvoering, ca. 1890-1900 Coll. auteur.

afb. 24 Jannetje Cornelisse-de Jonge, ca. 1850-1860. Coll. Museum de Meestof, St. Annaland.

afb. 25 Vrouw in West-Brabantse streekdracht, ca. 1870-1880, met strakke muts. Coll. auteur.

en Putte, alsmede in de Antwerpse polders en langs de Vlaamse Noordzeekust, tot in Noord-Frankrijk toe. Zonder aanvullende gegevens zouden deze portretjes ongetwijfeld als afbeeldingen van katholieke Brabantse vrouwen zijn aangeduid. In dit geval is het intrigerend dat wel bekend is wie is afgebeeld: Jannetje de Jonge, op 3 maart 1790 geboren in het stadje Tholen. Zij huwde met visser Simon Cornelisse en overleed als 'particuliere'²² op 17 december 1871, eveneens te Tholen. Jannetje werd in de Nederlands Gereformeerde Kerk aldaar gedoopt, en ook het huwelijk van Jannetje en Simon werd op 5 augustus 1810 in deze kerk ingezegend. De vraag blijft evenwel waarom zij de voorkeur gaf aan een Brabants aandoend kostuum met een Brabantse muts in plaats van het Thoolse kostuum, wat, zeker gezien haar levensovertuiging meer voor de hand liggend zou zijn geweest. In dat geval zou ze een diep uitgesneden, gekleurd jak met korte mouwen hebben gedragen, met in de uitsnijding een beuk, met daarover een witte onderdoek en een gekleurde overdoek. Ten tijde van haar huwelijk in 1810 werden bij de traditionele

Zeeuwse streekdrachten, ook op Tholen, diverse rokken over elkaar gedragen, naar de smaak van de tijd meestal bont gekleurd en gedessineerd met strepen, ruiten of bloemen. Over de rokkenvracht heen zou ze dan een kleurig geruit, gebloemd of gestreept schort hebben gedragen.²³ Op haar hoofd hoorde bij dit kostuum een sitsen of bonte katoenen ondermuts met daarin een smal zilveren oorijzer waaraan aan de uiteinden gouden krullen zaten. Over dat geheel van ondermuts en oorijzer zou dan een kleine hul zijn gedragen met een bol van geborduurde tule of neteldoek, en een helemaal om de bol heen lopende strook kant die het gezicht omlijstte. We zien van deze Thoolse kleding echter niets terug, ook niet de wat modernere variant met stemmiger gekleurde kleding en een groter geworden sluiermuts. Het kostuum zoals zij op de foto draagt werd later in de 19de eeuw immers gezien als typisch katholiek, voornamelijk door de slippemuts. De protestantse vrouwen in het westen van Brabant droegen geen Vlaamse muts of een andere vorm van een dormeuse maar een eenvoudig cornetmutsje.²⁴

afb. 26

Jacoba Wisse-Verhage

* Aagtekerke 1901 - † Luttelgeest 1970²⁵ (afb. 27, vgl. afb. 28)

Jacoba Verhage werd in 1901 te Aagtekerke, op het eiland Walcheren geboren als dochter van landbouwer Cornelis Verhage en Willemina Dekker. Op 1 oktober 1924 trouwt ze met landbouwer Willem Wisse, die geboren en getogen was op Ritthem, ook een Walchers dorp, ten zuiden van Vlissingen. Willem en Koos, zoals Jacoba in het dagelijks leven genoemd wordt, gaan op Nieuw- en St. Joosland wonen, aan de rand van Walcheren. Dit dorp heeft een heel eigen dracht, die sterk lijkt op de dracht van het naburige Zuid-Beveland. Jacoba is ooit in haar leven overgegaan van de algemene Walcherse dracht naar de Nieuwlandse dracht. De verschillen tussen beide drachten zijn prachtig te zien op een foto van Jacoba en een vrouwelijk familielid. Jacoba draagt de Nieuwlandse dracht, terwijl de andere vrouw de Walcherse dracht draagt. Grappig detail is dat beide dames een beuk van dezelfde stof dragen; Jacoba heeft er ook een bijpassende doek bij (afb. 12).

In 1944 werd het eiland Walcheren grotendeels onder water gezet door oorlogshandelingen. Na de oorlog

afb. 26 Echtbaar waarvan de vrouw Thoolse streekdracht draagt, ca. 1870. Coll. Museum de Meestoof, St. Annaland.

afb. 27 Jacoba Wisse-Verhage DATERING? Coll. familie Wisse, Emmeloord.

werd van de nood een deugd gemaakt en namen voortvarend de hervorkaveling van het eeuwenoude kleinschalige Walcherse landschap ter hand. Gelijktijdig kwam er ook grond beschikbaar in de Noordoostpolder. Veel jonge Zeeuwse boeren voelden er wel voor om op die nieuw gewonnen grond helemaal opnieuw te beginnen. Ook Willem Wisse en zijn echtgenote schreven zich in, en vertrokken in 1949 naar Luttelgeest. Koos Wisse bleef haar dracht trouw, ze heeft er nooit over gedacht om in burger te gaan, aldus haar zoon en schoondochter. Aanvankelijk was zij wel een opvallende verschijning, bijvoorbeeld als ze naar de markt in Emmeloord ging. Men was in die omgeving wel gewend aan de Urker vrouwen, maar Zeeuwsen waren bepaald niet alledaags. Trouwens, als ze wel eens op Urk kwam, trok ze ook nogal bekijks. Het onderscheid tussen Nieuwlandse dracht en Walcherse dracht werd in 'de Noordoost' niet herkend of benoemd, vrouw Wisse stond te boek als 'Walcherse'. Al snel was ze niet meer alleen; er waren in korte tijd in de buurt al drie gezinnen komen wonen waarvan de vrouw haar Walcherse dracht bleef dragen.

Het opmaken van de dubbele schelpvormige grote mutsen deed vrouw Wisse zelf en ook de rest van haar kleding kon ze zelf verzorgen. De uitbundige pronk van de dubbele strikken (de oorijzerhangers) heeft men in Luttelgeest nooit te zien gekregen: de familie Wisse kerkte bij de Gereformeerde Gemeente en daar waren onnodige sieraden vanouds niet erg in zwang. Tot haar overlijden in 1970 heeft vrouw Wisse haar Nieuwlandse dracht in de Noordoost gedragen.

Conclusie

Vóór het schrijven van dit artikel had ik de onuitgesproken gedachte dat het fenomeen 'van dracht verwisselen' met name aan de randen van bepaalde drachtgebieden zou voorkomen. Daar had je immers verschillende streekdrachten die met elkaar in aanraking kwamen. De kans op uitwisseling zou daar dan het grootst moeten zijn. Gaandeweg ben ik tot het inzicht gekomen dat vrouwen volledig willekeurig beslisten of ze hun eigen dracht aanhielden, of dat ze de dracht van hun nieuwe woongebied overnamen, of dat ze een eigen creatie samenstelden met elementen uit beide drachten. In bovenstaand artikel zijn

diverse vrouwen besproken, waarbij gekeken is naar de periode waarin zij leefden, en vooral ook waar ze woonden en waarheen ze vertrokken. De overstap naar een heel andere dracht werd gemaakt door Neeltje de Zeeuw. Maatje Poppe en Jacoba Wisse verhuisden, maar bleven hun eigen dracht trouw. Janna Johanna en haar zus Johanna Jacoba Boogert, Jacoba Gideonse, Sijna Weststrate en een onbekende vrouw combineerden elementen van verschillende streekdrachten. Bij de gezusters Boogert en Jacoba Gideonse is de combinatie die zij maakten, verklaarbaar vanuit het gebied waar zijzelf (Jacoba Gideonse) of hun moeder (de gezusters Boogert) vandaan kwamen. De combinatie die Sijna Weststrate droeg, lijkt niet te beargumenteren; omdat van deze onbekende vrouw nadere gegevens ontbreken blijft ook buiten beeld welke mogelijke redenen zij gehad heeft voor haar keuze. Jannetje de Jonge, ten slotte, droeg een streekdracht die haar vanuit het aangrenzende West-Brabant goed bekend moet zijn geweest maar die in Tholen toch buitenissig moet zijn geweest voor een geboren en getogen protestantse Thoolse vrouw.

Concluderend kan dus worden gesteld dat er geen geografische gebieden in Zeeland aan te wijzen zijn waar het wisselen van dracht meer voorkwam dan in andere Zeeuwse regio's. Ook de vraag of status en afkomst meespeelden, kan niet eensluidend worden beantwoord. Rijke boerendochters als de gezusters Boogert droegen evengoed een afwijkende dracht als arbeidersvrouw Sijna Lambregtse, dienstmeid Maatje Poppe of vissersvrouw Jannetje de Jonge.

Al met al kan gesproken worden van een intrigerend fenomeen, waar geen onderliggend patroon in te ontdekken valt. De doorslaggevende factor was waarschijnlijk de smaak en wilskracht van de individuele vrouwen. Zij kozen er welbewust voor om op te gaan in hun nieuwe woonplaats, dan wel zich duidelijk te profileren als afkomstig van elders.

Ook al golden er allerlei ongeschreven regels, uiteindelijk was streekdracht geen uniform en was er ruimte voor persoonlijke inbreng. Wat je droeg, was toch een beetje je eigen pakkie-an...

afb. 28

afb. 28 Geheel rechts Jacoba Wisse-Verhage, geheel links een familielid in Walcherse dracht Coll. familie Wisse, Emmeloord.

NOTEN

1. Mondelinge mededeling van dhr. P van der Zwan, Urk. Zie ook: Puck van der Zwan, *Urker Goed*. Urk 1997, 58.
2. Helaas heb ik geen vrouwen kunnen spreken die zelf hun keuze konden toelichten. De mondelinge informatie die ik in het artikel heb gebruikt, is veelal afkomstig van hun nazaten, aangevuld met data uit archieven, zie ook het notenapparaat.
3. Alle hierna volgende genealogische gegevens zijn digitaal te raadplegen via www.zeeuwengezocht.nl. Geboorteakte Neeltje de Zeeuw: Zeeuws Archief, Burgerlijke Stand Zeeland (1796) 1811-1980, (hierna afgekort tot ZA/BS) inv. Nr. OUD-G-1864, overlijdensakte ZA/BS, inv.nr. TNZ-O-1941.
4. ZA/BS, inv.nr. TNZ-H-1888.
5. Geboorteakte: ZA/BS inv.nr. VEE-G-1871, huwelijksakte ZA/BS inv.nr. VEE-H-1897, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. HOK-O-1946.
6. Mondelinge mededeling van dhr. J.L. Platteeuw, Terneuzen, kleinzoon van Maatje Poppe.
7. Geboorteakte: ZA/BS inv.nr. ARN-G-1828, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. KOU-O-1920.
8. Geboorteakte Johanna Adriana Noom: ZA/BS inv.nr. SMD-G-1826, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. ARN-O-1888.
9. Huwelijksakte Andries Boogert en Johanna Noom ZA/BS inv.nr. SMD-H-1850.
10. Valentyn Bing en Braet von Ueberfeldt, *Nederlandsche Kleederdragen*, Zutphen 1978, plaat XXXI. Bij de plaat staat onder meer vermeld: 'Deze plaat geeft eene voorstelling van de dragt der bevolking van ARNEMUIDEN (Eiland *Walcheren*, Provincie *Zeeland*), en doet het verschil met die van het overige gedeelte van dit eiland uitkomen, ofschoon zij kennelijk van dezelfde oorsprong en slechts naar de behoefte gewijzigd is.'
11. Geboorteakte ZA/BS inv.nr. ARN-G-1862, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. MDB-O-1941.
12. Geboorteakte AZ/BS inv.nr. ARN-G-1865, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. SLA-O-1948.
13. Hun zuster Pieterella Cornelia staat wel op de gezinsfoto, maar van haar zijn geen latere portretten bekend. Zij overleed op 27-12-1890. (ZA/BS inv.nr. ARN-O-1890).
14. Hun grootvader was Anthoenis Boogert. Naast zijn beroep als landbouwer was hij ook tot 1853 burgemeester van Arnhemuiden. (http://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_burgemeesters_van_Arnhemuiden) Het bekleden van bestuurlijke functies door grote landbouwers was op het Zeeuwse platteland gebruikelijk, vergelijk bijvoorbeeld ook burgemeester Lindenberg van Wemeldinge, beschreven door Lepoeter, 'Pieter Lindenberg (1851-1940), landbouwer te Wemeldinge'. In: *Spuie*, afl. 87, 2012, 8-20.
15. Geboorteakte ZA/BS inv.nr. SLA-G-1830, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. HAR-O-1904.
16. Geboorteakte ZA/BS FBB-G-1869, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. GOE-O 1934.
17. Blijkens hun trouwakte was moeder Josina Leijs geboren op Fort Bath en vader Leendert Lambregtse op Kruiningen. ZA/BS, inv.nr. FBB-H-1865.
18. Fotograaf B. de Jong, Breda, staat in het adresboek van de Gemeente Breda van 1893 vermeld als overleden <http://hosting25.deventit.nl/breda/Atlantispublik/adresboeken.aspx#>).
19. Geboortedatum staat vermeld op <http://members.chello.nl/~jos.onneweer/webkwartier/kwartb.htm> onder nr. 53, overlijdensakte ZA/BS inv.nr. THO-O-1871.
20. Zie ook Jankees Goud, 'Tussen Kats en Kamperland', in: *Kostuum* 2008, 59 en 60.
21. Fea Livestro-Nieuwenhuis, ... *die jakken en rokken dragen*, Noord-Brabants Museum 's-Hertogenbosch 1986, 12-13.
22. Particulier/Particuliere is een vermelding die veelvuldig voorkomt in (Zeeuwse) genealogische gegevens. De officiële betekenis in die context luidt 'ambteloos burger' maar ook iemand die geen beroep uitoefent en in staat is zonder hulp van anderen in zijn of haar levensonderhoud te voorzien. De term komt vaak voor met betrekking tot oudere personen. Voor een discussie omtrent de betekenis van dit woord zie http://www.stamboomforum.nl/hulp/2/17657/0/beroep_particulier_wat_is_dat_precies.
23. J. de Bree, *Kostuum en sieraad in Zeeland*, Arnhem 1985, 184-185.
24. Aug. V. Breugel, *Brabantse mutsen uit grootmoeders tijd*, Stichting Brabants Heem 1975, 99 en D.W. Woertman & J. Herbert, *Mutsen en Streekdrachten in Gelderland en Overijssel*, PLAATS?? 1977, 121-127.
25. Data: mondelinge mededeling van mevrouw Wisse, Emmeloord, oktober 2012.

Richtlijn voor het aankleden van de Zuid-Bevelandse- en Arnhemuidse boerinnen

Bijdrage van Jo Koeman

Je begint met het aantrekken van je kousen en je onderkeus. De katoenen zak wordt rond het middel geknoopt. Dan volgt het hemdrok

Het is verstandig om dan eerst het haar te doen;

- Mocht je lang haar hebben van jezelf, dan neem je het haar vanaf het midden van het hoofd, ook de oren komen vrij. Het is verstandig om het even vast te zetten. Dan het achterste haar invlechten of zover mogelijk naar boven op het hoofd vast zetten.
- Je neemt dan een breed lint (het zgn toerlint, wat je bv van een stuk langette op maat kunt maken met twee stukjes klitteband, en dat doe je rond je hoofd tot op de haargrens. Het voorste haar losmaken - zorg dat het haarrolletje en schuifspelden op de pak liggen -.
- Je pakt het haar en neemt van de buitenkant en twee kleine strengetjes die je midden op het voorhoofd knoopt. *Bij de Arnhemuidse boerinnen worden geen strengetjes geknoopt, maar loop het haar breeduit. De rol die er onder komt is dan ook breder en wat voller dan bij Zuid-Beveland.*
- Je pakt de haarstreng, trekt hem strak en legt met de andere hand het rolletje precies midden op je hoofd op de haargrens.
- Met het lint heb je een vrij natuurlijke haargrens

- Dan doe je met de andere hand de haarstreng naar achter, terwijl je met de andere hand het

rolletje vasthoudt. Als je dan in de spiegel kijkt kun je altijd nog schuiven met het rolletje. Zorg dat het niet te ver op je voorhoofd komt liggen.

- Trek het haar strak naar achteren en steek met 1 of 2 schuifspelden
- De haarstreng vast. Als je het mooi vindt om de zijkanten van het rolletje niet te laten zien, dus geen inkijk, dan kun je met je vingers de blis nog wat uitwaaiëren.
- Nu de ingespelde muts pakken en die schuif je van voor naar achteren op z'n plek. Losse haar-tjes worden zo meegenomen onder de muts.
- Met een losse haarstreng werk je eigenlijk op dezelfde manier. Door met een toerlint te werken kun je de streng wat verder op het hoofd naar achter leggen en zie je niets meer van de rand van het haarstuk enz. als je de ondermuts opzet.
- De muts goed op z'n plek trekken, zodat de stukken/krullen goed staan.
- Je neemt nu je zgn 'stikkenlintje' en doe dat over de draaien van de stukken of krullen heen

Je begint met het aantrekken van je kousen en je onderkeus. De katoenen zak wordt rond het middel geknoopt. Dan volgt het hemdrok. Het is verstandig om dan eerst het haar te doen;

- Mocht je lang haar hebben van jezelf, dan neem je het haar vanaf het midden van het hoofd, ook de oren komen vrij. Het is verstandig om het even vast te zetten. Dan het achterste haar invlechten of zover mogelijk naar boven op het hoofd vast zetten.
- Je neemt dan een breed lint (het zgn toerlint, wat je bv van een stuk langette op maat kunt maken met twee stukjes klitteband, en dat doe je rond je hoofd tot op de haargrens. Het voorste haar losmaken - zorg dat het haarrolletje en schuifspelden op de pak liggen -.
- Je pakt het haar en neemt van de buitenkant en twee kleine strengetjes die je midden op het voorhoofd knoopt. *Bij de Arnemuidse boerinnen worden geen strengetjes geknoopt, maar loop het haar breeduit. De rol die er onder komt is dan ook breder en wat voller dan bij Zuid-Beveland.*
- Je pakt de haarstreng, trekt hem strak en legt met de andere hand het rolletje precies midden op je hoofd op de haargrens.
- Met het lint heb je een vrij natuurlijke haargrens gecreëerd.
- Dan doe je met de andere hand de haarstreng naar achter, terwijl je met de andere hand het rolletje vasthoudt. Als je dan in de spiegel kijkt kun je altijd nog schuiven met het rolletje. Zorg dat het niet te ver op je voorhoofd komt liggen.
- Trek het haar strak naar achteren en steek

met 1 of 2 schuifspelden

- De haarstreng vast. Als je het mooi vindt om de zijkanten van het rolletje niet te laten zien, dus geen inkijk, dan kun je met je vingers de blis nog wat uitwaaiëren.
 - Nu de ingespelde muts pakken en die schuif je van voor naar achteren op z'n plek. Losse haartjes worden zo meegenomen onder de muts.
 - Met een losse haarstreng werk je eigenlijk op dezelfde manier. Door met een toerlint te werken kun je de streng wat verder op het hoofd naar achter leggen en zie je niets meer van de rand van het haarstuk enz. als je de ondermuts opzet.
 - De muts goed op z'n plek trekken, zodat de stukken/krullen goed staan.
 - Je neemt nu je zgn 'stikkenlintje' en doet dat over de draaien van de stukken of krullen heen en leg een strikje op je voorhoofd. (Kan met een veter).
 - Alles blijft nu goed op z'n plaats en en je kunt vanachter je muts goed vastzetten.
 - Steek tenslotte aan de zijkanten een speld waarmee je je ondermuts - tupmuts - aan het zgn 'toerlint' vastzet. In vroeger dagen deed men die speld door een haarstreng, dat gaf extra stevigheid. Als je later ook nog je grote muts op moet zetten, laat dan het 'stikkenlintje' vast zitten. Als je gewoon bent om met een haarrolletje op een lint of breed zacht elastiek te werken, dan kan dat natuurlijk ook goed i.pl.v. het toerlint.
- Als je op die manier werkt, kunt je je armen beter bewegen dan wanneer je al helemaal

aangekleed bent en ook je doek en beuk blijven goed op z'n plaats.

Na de muts doen we de beuk aan; eerst de linten van achter strikken (kijken of het hemrok aan de achterkant er niet uitpiept) dan goed aantrekken en de linten van voren strikken. Doe dan pas je bovenkeus voorzichtig over het hoofd of stap er in, dan zitten de linten van je beuk onder het keus.

Vervolgens is de doek aan de beurt. Om voor jezelf goed waar te kunnen nemen of de doek recht zit heb je in de doek een zwarte of andere kopspeld zitten aan weerskanten. Je ziet er niets van en je kunt altijd voelen of de speld op de schouder zit. Doe dat als je iemand een keer bij je hebt die even gekeken heeft of je doek recht hangt. (Dus speld vertikaal onder de schouderplooiën).

Eerst de doek aan de beuk vaststeken tussen de eerste plooi vanaf je gezicht naar weerskanten.

Dan kijk je aan welke kant de minste plooiën zitten. Daar begin je mee met het kruisen en netjes de plooiën verdelen en vastspelden. Er zijn ook boerinnen die vanaf de buitenkant hun plooiën vast gaan steken. Regel is vanuit het midden beginnen. Alles aan de boerin is symmetrisch!

Zo doe je ook met de kant met de meeste plooiën. De laatste plooi is altijd een verrassing. Nooit properig maken maar gewoon het laatste stukje plat leggen en vastspelden.

Dan de schort. Je kunt dat op twee verschil-

lende manieren doen, bv het midden (gemerkt) voor je houden en een speld steken middenvoor en dan naar links of rechts de schort vaststeken. Doe altijd eerst een kant en trek dan de band strak naar achteren om dan de schort in het midden vast te zetten. Let er op dat de beuk onder de schortenband komt.

Een andere goede methode is: Zet eerst vanachter je schortenband vast met twee spelden en ga verder als een wikkelrok, hou de band strak en zet de volgende speld in je zij en ga zo door langs voor naar de volgende zij en steek de band uiteindelijk vast op je rug. Bij deze methode kun je voelen of je beuk onder de schortenband blijft. De schorteband wordt vastgespeld aan de onderkant van de beuk, soms is dat maar net de zoom soms heb je wat 'overschot'.

Als je een zwarte schort aandoet komt daaroverheen nog de schortenband. Doe de haken en ogen van voren dicht en draai hem met de koppen van de gestoken spelden mee naar achteren.

Als je rechtshandig bent steek je je spelden het beste met de klok mee! Dan heb je nooit geen kapotte vingers bij het loshalen.

Tenslotte een speld met zwarte kop of een gewone flinke speld de punt van de doek vastzetten. Doe tenslotte je schoenen aan en je kralen om de nek.

Wil je je grote muts ook zelf opzetten, laat dan evt. je stikkenlintje zitten tot je dat gedaan hebt. Je kunt dan makkelijker je muts opzetten zonder dat je ondermuts aan het bewegen gaat. Vooral een schone muts kan erg stijf zijn en ongewillig zijn. Mocht je de spelden niet door de muts krijgen, neem dan een vochtig doekje (bv washandje) en houdt het een tegen het plekje waar je je speld wilt steken. Een moment is voldoende en je krijgt de speld er met niks door.

Een goede methode om spelden goed te laten steken is overigens ook een stukje zeep naast het speldenkussen en even de spelden erin steken. Dat geldt uiteraard voor alle spelden.

Voor het opzetten van de grote muts zijn ook verschillende manieren. Je kunt het midden van de muts nemen en een speld bovenop zetten, dus van boven vast zetten. Dan de

spelden vanachter steken. Een andere methode is: Neem de muts, kap hem op je hoofd, duw de muts tegenhet achterhoofd en voel met je linkerhand of het puntje van het naadje recht boven je slot zit. Dan voel je ook dat het naadje je slot niet raakt. Houdt de muts met de linkerhand vast en steek met de rechterhand de eerste speld rechts. Dank pak je muts over naar rechts en steek je met de linkerhand de linker kant vast. De muts staat dan als een toeter rond op het hoofd. Pak dan de muts van boven vast en leg hem plat op je hoofd, daarbij opletten dat de muts niet scheef getrokken wordt. Bij deze methode heb je speling om de muts verder naar voor of achter te zetten. Tenslotte steek je dan met een speld de muts bovenop het hoofd vast. Als je aan de achterkant de muts te ver naar beneden trekt in je nek, dan zul je zien dat er bovenop vanachter een deuk in komt. Vanachter moet de muts een mooie rechte ronding hebben. Je hebt het dus zelf in de hand. Het is een kwestie van oefenen en nog eens oefenen. Zeker niet alleen als je naar een optreden moet, maar maak het je eigen als je eens een uurtje over hebt en met je dagelijkse kleren aan je onder en bovenmuts op leert zetten voor de spiegel. Binnen de kortste keren heb je het onder de knie!

Het mooiste, en voor jezelf het prettigste, is dat je je als boerin zelf kunt aankleden, al is dat altijd niet voor iedereen weggelegd, soms door pijnlijke armen enz. Dan is dat écht geen schande dat je even bij iemand langs gaat die je graag wil helpen. Dat is verstandiger dan steeds maar te tobben, zodat aankleden een bezoeking wordt. Dat kan nooit de bedoeling zijn van het laten zien van ons cultureel erfgoed.

De mannendracht

De laatstgedragen mannendracht op Zuid-Beveland kennen we als zeer sober. Als enig kleur kan de halsdoek deze soberheid nog wat ophalen. Immers vroeger werd van de nieuwe doek en beuk van de vrouw een extra reep meegekocht voor de halsdoek van de man. We kennen als hoofddeksels: de hazenharen hoed of het kraaienist. Dan de garibaldi's of castoren hoed en tenslotte het petje. Voor de zondag werd meestentijds een hoed gedragen. Dan het boezeroen met sluiting van voren

en de gouden halsknopen. Onder de halsknopen ligt de knoop van de halsdoek. Ook in Zuid-Beveland werden door de mannen oorringen gedragen. Het lakense vest en jasje met de zes knopen. Dikwijls met het kleermakersmerkteken vanachter en ook op de revers een tulp o.i.d. De kraag afgezet met een bandje van geitenhaar. De fluwelen broek met rechte zakken hing meestal niet op de schoenen zoals we dat in onze mode tegenwoordig kennen. Voor ons gevoel hadden de mannen in dracht vroegere altijd een 'te korte' broek aan. De broek wordt opgehouden door houten zwarte knopen en de klep wordt gesloten met zilveren broekstukken. We kennen de dichte broekstukken met bijbelse afbeelding (oud), de platte filigrain broekstukken en de bolle filigrain broekstukken en tenslotte de bolle stukken met graveersel en aan de zijanten opengewerkt. Bij protestant en katholiek was bij het zwarte kostuum ook het witte geborduurde puntje van het hemd of een los boordje zichtbaar wat extra cachet aan het kostuum geeft (gaf). Bij de katholieke boeren werd het witte puntje tot het laatste gedragen. De meeste protestanten schaften het af. Al heb ik twee verschillende protestantse dames gehoord dat hun vader tot het laatste het witte boordje droeg (*één in mijn bezit, JK*).

Rooms Katholiek versus Protestant

*Afwijkende wijze van kleden Zuid Beveland : de Rooms Katholieke- en Protestantse boerin.
Opgesteld door Janny van der Borgt en Nel Minnee, aangevuld met opmerkingen van
Tine Boonman en mevrouw Franse.*

Doek en beuk

RK : Aan de achterkant wordt de doek geplooid. In de eerste plooi komt een plankje van 13 x 4 cm. Hierna verder plooiën totdat we 10 hebben. De hoogte van de sluppe is vanaf de onderste plooi tot aan de punt 20 cm. *(afhankelijk wel hoe groot de persoon zelf was de punt van de doek kwam net aande ondeersterand van de band van de schort bij de prot boerinnen kwam de sluppe er ruim onder).*

De sluppe van de doek van de RK wordt met twee gewone spelden vastgezet. De twee spelden moeten door de punt van de doek, door de bovenkant van de schortenband in de beuk gestoken worden. Deze spelden vastzetten in het verlengde van de onderste plooi.

Begin vanaf de kant (naad) en steek de speld (horizontaal, punten naar elkaar toe) recht naar het midden. De punt van de speld terugteken in de stof.

Rond 1920 – 1930 was bij de RK boerinnen mode, dat de doek, de beuk en de bonte schort van dezelfde stof werden gemaakt (gedragen door kinderen en volwassenen).

Beuk

RK: Op de beuk zit zowel aan de voor- als aan de achterkant een fraaie kraalkant. De zijkant van de beuk heeft een gerend model, zowel aan de voor- als aan de achterkant. Deze zij-kanten vallen over elkaar, zodat je niet tussen de beuk kan kijken. De beuk wordt aan de onderkant door middel van linten gesloten. (eerst de linten van de voorkant naar achter, daarna van achteren naar voren). Op één van de schouders wordt de beuk met haak en ogen gesloten. Zijkanten vastzetten met een speld. Bij een wollen en fluwelen doek kon je (in de periode 1910 -1920) langs de rand gallon op de doek dragen en kraalkant op de beuk (voor -en achterkant). Bij de latere mode werd de gallon op de doek weggelaten.

Ijzere kraaltjes heten beste kraaltjes en pailletten heten plaatjes.

Arme mensen hadden soms slechts twee kraalkanten en droegen door de week galon op de beuk.

Opbergen van de beuk: Leg de beuk plat en neem de onderkant van de beuk en leg deze over de kraalrand. Draai de beuk om en doe dit ook met deze kant van de beuk. Dit is om te voorkomen dat de kraalrand stuk gaat.

Prot.: De beuk wordt rechts op de schouder gesloten door middel van haak en ogen. De zijkant van de beuk loopt recht naar beneden. Het plankje van de bovenste plooi is 5 x 19 cm en het aantal plooiën is 6-8. De hoogte van de sluppe is 24 - 27 cm. De sluppe van de protestantse doek wordt met één, grote zwarte, speld op de band van de schort vastgezet maar men steekt de punt niet terug in de doek.

Voor de oorlog werden er beuken van zijde of fluweel gedragen met een doek en beuk van broekedoekstof of vestjesgoed. *(Alleen vestjesgoed heeft doek en beuk van hetzelfde materiaal prot boerinnen hadden een zijden beuk en een broekdoek kath boerinnen hadden doek en beuk van broekedoekstof).*

De speld op de schouders

RK: Sluppe zit vast. Pak, iets achter de kop van de schouders, de zijnaad van de doek vast en trek de doek naar voren. Zet op de schouder de speld vast en laat aan de voorkant de doek terugvallen. Zo is er aan de achterkant van de doek geen "grote zak" te zien bij de geplooiëde driehoek.

Buitenste onderste plooi langs de boezem vastzetten aan het zoompje.

Prot.: De boerin pakte op de kop van de schouder de doek, iets achter de naad, vast en stak de vingers richting haar hals, iets naar binnen. Zo kwam er een tegengestelde plooi te liggen. De speld kwam werd vastgezet onder de plooi, op de kop van de schouder.

Elastieken band

RK: De RK boerin heeft, op haar zwarte zondagse schort, nooit een elastieken schortenband gedragen.

Prot.: Deze boerin droeg, op haar zwarte zondagse schort, wel een zwarte elastieken band met een schorten- of netteslotje. (Ik heb gehoord in de rouw een band van merinos dof).

Hemdrok

RK en Prot.: De mouwen van de hemdrok van de RK boerin zijn ca. 2-3 cm langer dan die van de protestantse boerin. De halswijdte van de beuk moet aansluiten rond de nek, dan kan de hals van het hemdrok ook iets hoger. Bij de prot boerinnen was de halswijdte later van het hemdrok dus ook de halsuitsnijding van de beuk wat lager. Rk boerinnen hadden een wat hogere halssluiting bij de nek en daardoor moest de hals van de beuk ook hoger (rond de nek liggen)

Horlogeband

RK en Prot.: Ook de RK boerinnen droegen, net als de protestantse boerinnen, een "horlogeketting" In de vorm van een zwart koord, kon ook een grof plat koord zijn.

Kralen

RK: De boerin had grotere kralen dan de protestantse boerin. De kralen van RK boerin liggen strak om de hals en worden op elastiek geregend. Geen zwart rouwslot, wel zwarte kralen aan gouden (kraalhaak) slot. Daags werden ook houten kralen gedragen

Prot.: De boerin draagt de kralen veel losser om de hals. Eerste toer ligt tegen de hals en de rest eronder of met iets tussenruimte ertussen.

Kroonspelden

RK: De boerinnen hadden grotere kroonspelden dan de protestantse, meestal met simili (glas) of met pareltjes. Kroonspelden werden

recht in de langette gestoken. Daags zonder simili of pareltjes.

Prot.: Deze boerinnen hadden iets bescheidener kroonspelden, ook wel met simili (glas) en/of of pareltjes of zonder simili en/of pareltjes. Kroonspelden werden schuin in de langette gestoken.

Liefje

RK: De boerinnen droegen over het hemd en het hemdrok een liefje. Dat is een strak jakje met voorsluiting. Dit was o.a. om de borsten plat te houden. Aan de achterkant van het liefje werd voor de slanke meisjes/ boerinnen een rolletje gemaakt. Dit was om wat meer volume te geven zodat de bovenkeus beter bleef hangen op de (smalle) heupen.

Nette (omslagdoek)

RK: De boerin droeg altijd een zwarte nette, zowel in de week als op zondag.

Prot.: De boerin droeg in de week een grijze of bruine omslagdoek (avonddoek) en zondags een zwarte nette.

Schorten

RK: De boerin droeg haar schorten langer, op enkelhoogte, dan de protestantse boerin. De banden van de zwarte en bonte schort werden voor op de buik vastgezet (is goed op foto's te zien)

Prot.: De boerin droeg eerst haar schort ook enkellang, totdat ook in het modebeeld verscheen om de schort korter te dragen. Denk dan aan ongeveer halverwege de kuit. Niet iedereen kon zich hierin vinden en hield het toch bij het "oude". Mode ca. 1950.

Stikken

RK: De boerinnen hadden grotere stikken dan de protestantse.

Als de RK stikken op tafel liggen, dan moeten de draaien (bijna) tegen elkaar liggen. De beide poten moeten enigszins gebogen naar buiten staan (iets bol).

Prot.: Als de stikken op tafel liggen, dan liggen de draaien niet tegen elkaar en de poten zijn niet gebogen maar recht.

Tupmuts

RK: De stof van de tupmuts is van katoen (piqué) met ingeweven patroontje, bijv. een streepje (moest van ellende gedragen worden omdat er geen mooie broderiestof meer te koop was) of broderie. Boven is de tupmuts in een "V-vorm" met een kantje eraan. (Hierin komt een zgn. tuul of haarlok). De langette (geribbelde rand) wordt altijd, in zijn geheel, op de tupmuts genaaid. Aan de langette zit nog een sierrandje.

Als men de tupmuts strijkt, de langette zo recht mogelijk strijken, dit is om lubberen of uitrekken te voorkomen.

Linten van de tupmuts: vanachter over kruis, dan de linten bovenop het hoofd, achter het tupmuts-kantje en vastzetten met een speld. Over de tupmuts droeg men een klein blauw tussenmutsje.

Prot.: De tupmuts is eveneens van katoen (piqué) maar met een zgn. ribbeltje. Bovenin de tupmuts is een soort "boogje", waarin aan kantje wordt genaaid. (Voor de blis of haarrol).

Het strijken van de tupmuts: de boerin legt de tupmuts op de strijkplank en probeert steeds, door haar handen in de binnenkant door de bolling te halen, om de zijkanten wat uit te rekken.

De langette wordt vaak op de helft van de langette aan de tupmuts gezet. Soms wordt er nog een bandje opgezet dit ter versteviging van de langette. Aan de achterkant van de tupmuts zijn geen linten.

Men droeg ook geen tussenmutsje.

Aan de rand van de langette aan de tupmuts van de protestantse boerin kan men ook sierrandjes tegenkomen zei het wat in bescheidener vorm (muuzetandje) maar dat werd later niet meer gebruikt. Waarschijnlijk in het oosten van Zuid Beveland. (Tot in 60-er jaren)

Tupmuts aan de stikken

RK: Een speld in het tweede gaatje van de draai, zodat de rand loopt van de tupmuts over het eind van de wenkbrauw en ooghoek; speld recht naar beneden in de langette; tupmuts over de ene hand spannen en met de andere hand de muts achterover trekken totdat de "poten" naast elkaar staan. Dan een speld onderdoor het midden van de beugel door de stof steken en dan loslaten. Zo blijven de stikken

in de RK stand staan. Daaronder zie je dan de zgn. lok haar, oftewel de tuul. Ook kunnen er kroonspelden in de langette gestoken worden met simili of pareltjes. Let op, recht naar beneden.

Prot.: Een speld in het tweede gat van de beugel en de speld schuin naar beneden steken. Ook kunnen er kroonspelden in de langette gestoken worden met simili, pareltjes of gewone doorluchtige spelden. Let op, schuin naar beneden. Sommige dames droegen ook de parelspelden in de stikken die ook van achter in de muts werden gedragen. De zgn. 'onderspellen'. Voor de kroonspelden werd de naam 'bovenspellen' gebezigd.

Tassen

RK: De boerinnen hadden geen beugeltas, maar altijd een reticule. Later, na de oorlog had men een kunstleren zwarte handtas met korte hengsels.

Prot.: Boerinnen hadden wel een (zwarte) beugeltas tot ca. 1940. Na de oorlog had men ook een kunstleren handtas met korte hengsels.

Kieltje of melkrokje (landsdracht)

RK : Deze waren vaak gemaakt van grijze stof, rouwgoed of blauwe stof en met korte mouwen. In de zomer werd geen hemdrok gedragen maar een melkrok, daaroverheen het liefje met onderkeus, daarna de beuk (geen doek). Een neusdoek (of boeren zakdoek rood) om de hals en veldmoffen aan de mouwen van kieltje. Wel een tupmuts. De tupmuts was zonder stikken, maar bovenin vastgezet met een sluit-speld of veiligheidsspeld.

Een grote platte zwarte strohoed (viehebènnè) en als schort vaak een baaljezak (grof). Deze was opengesneden en op een schorteband gezet. Aan de voeten droeg men klompen.

Prot.: Deze waren vaak gemaakt van grijze stof, rouwgoed of blauwe stof en met korte mouwen. In de zomer werd bij warm weer geen hemdrok gedragen wel een kieltje of melkrok, daarna de beuk, geen doek. Een neusdoek of boeren zakdoek grijs om de hals en veldmoffen aan de mouwen van kieltje. De tupmuts was met of zonder stikken. Een grote platte zwarte strohoed (viehebènnè) en als schort vaak van een baaljezak (grof). Deze was opengesneden en op een schorteband gezet. Aan de voeten droeg men klompen.

Rouwdracht muts en bijbehorende sieraden

RK: Zij dragen de kanten muts, maar met een zwart tussenmutsje en zwarte rouwspelden. Aan de gouden kraalhaak worden speciale rouwkralen van git, glas, hout of steen gedragen. Kralen zijn geregen op elastiek en strak om de hals. Verdere sieraden worden niet gedragen.

Kleding zware rouw: doek en beuk van dof zwart. Een eenvoudige zwarte kraalrand op de beuk. Op foto's zie je meer zonder kraenrand dan met misschien bij halve rouw eerder kraalenrand

Halve rouw: Doek en beuk van grijze stof (zie pag. 273, groot Kleederdrachtenboek!) Verder de muts en sieraden als boven omschreven.

Prot.: Zware rouw: Rouwmuts van effen tule met alleen een kantgekloste rouwpunt (minder volwerk). De tupmuts heeft een effen randje tule (rouwkantje) in plaats van een kloskantje. Het halssnoer bestaat in de zware rouw uit zwarte kralen (dof) aan een braamslot. Mutsenspelden worden vervangen door rouwspelden van zwarte steen. In de rouw is alles dof zwart. Halve rouw: een muts van dotjes tule (ingeweven nopjes). Doek en beuk van zwart met een beetje witte motiefjes.

Halssnoer van granaat met een driedelig slot, gedragen aan de voorkant. Had men geen geld voor granaat werd glas, steen of hout gedragen. Verdere sieraden worden niet gedragen.

Dracht van het “Land van Axel”

Bijdrage van Thea de Bruine

Deze dracht werd niet alleen in Axel zelf gedragen maar ook in de omliggende dorpen, onder andere in Spui, Zaamslag, Terneuzen, Hoek en Sluiskil.

Zondagse vrouwendracht

De ondermuts uitgevoerd in wit piqué katoen heeft dan een mooie brede kralenrand. De bovenmuts is uitgevoerd met de gekloste beverse kant, aan de achterkant versierd met de brede blauwe strik met ingeweven bloemmotief.

De beuk is rijkelijk versierd met kraalwerk en pailletten. De schort is gemaakt van satijn of zijde met ingeweven bloemmotieven, doch ook andere motieven zijn bekend.

De hoogopgespelde doek is van zijde met ingeweven gekleurde bloemmotieven.

Op deze zondagse schort wordt de schortestrik gedragen, vaak geborduurd en of versierd met kralen en pailletten. De sieraden zijn op zondag weelderig aanwezig.

Bovenop de muts wordt nu een gouden mutsenspeld gedragen.

Aan de gouden krullen hangen de gouden hangers, tussen de krullen prijken de gouden filigrain spelden. Het kralensnoer heeft voor de zondag grote bloedkoralen aan een gouden slot. Ook wordt dan het gouden horloge gedragen, het koord versierd met een gouden

schuivertje. Op de beuk wordt verder nog een zilveren of gouden broche gedragen. Op de zij-kanten van de hoogopgespelde doek worden soms gouden speldjes versierd.

Zondagse mannendracht.

De mannen gaan op zondag gekleed in een pak van lakense stof.

Het boezeroen is gemaakt van blinkende zwarte stof met ingeweven dan motieven.

Ook draagt de boer nu gouden halsknopen en een smal halsdoekje voorzien van geborduurde bloemetjes meestal in de kleuren rood, geel en groen.

De broekstukken zijn van zilver met daarop de afbeelding van de ruiter te paard. En zijn horloge hangt op zondag aan een brede zilveren horlogeketting. En vanzelfsprekend draagt hij ook het paardenmes bij zich.

Weekse of daagse vrouwendracht.

De witte ribkatoenen ondermuts heeft een eenvoudiger kralenrandje, de bovenmuts is van broderie en heeft geen strik op de achterkant. De beuk is versierd met eenvoudiger kraalwerk, het zogenaamde “kraaltje kraaltje.” En de schort is gemaakt van blauwe katoenen stof die na het wassen steeds lichter van kleur wordt! De stof van deze schort werd van de rol gekocht zo ontstond dus de beroemde d’rol schort! Bij een nieuwe schort is het dan ook opletten dat men niet met vochtige handen over de schort wrijft.

Het kralensnoer bestaat uit drie of vier rijen kleinere bloedkoralen aan een koperen of gouden “weeks of daags slot”.

Mannendracht

De mannen dragen in de week een gestreepte katoenen boezeroen. Met een pilow broek. Zilveren of houten halsknopen en houten broekstukken. En een lakens vest en jas wat voor de

zondag niet meer geschikt was.

In het land van Axel kent men drie soorten rouwdracht:

De zware of de doffe rouw

Deze werd gedurende een twee jaar gedragen voor man, vrouw, ouders of kinderen. Soms werd deze periode ook bekort tot één jaar.

De vrouwendracht in de periode van zware of doffe rouw dracht: Bij de zware of doffe rouw is de bovenmuts van effen wit batist. Aan de ondermuts ontbreekt het kralenrandje. De overige kleding is geheel dofzwart. De beukstukken zijn met dofzwart galon belegd en sommige hebben totaal geen versiering.

De kralen van het halssnoer zijn in deze rouwdracht zijn eveneens zwart, doch bevinden zich wel aan een gouden slot..

De mannendracht in zware rouw: Tijdens de zware of de doffe rouw wordt bij het mannenkostuum draagt de boer een zwart halsdoekje. De boezeroen is eveneens dof zwart. Op de zijkant van de pet word een klein rozetje bevestigd. Deze bestaat uit kleine ronde lapjes zwarte stof, welke tandjes hebben en in afnemende grootte op elkaar genaaid worden en met een zwart knoopje worden afgedekt.

Blinkende rouw

Naast de zware rouw kent men een broeder of zuster rouw. Die ook voor zwagers en schoonzussen wordt gedragen.

De vrouwendracht bij de blinkende rouw

De ondermuts is dan weer wel voorzien van een kralenrandje. De overige kleding is nu van glimmende zwarte stof met ingeweven bloemenmotieven gemaakt. De bovenmuts heeft een klein ingeweven motiefje.

Het beukstuk is opgemaakt met zwarte blinkende kralen en pailletten.

Ook in deze stijl is de schortestrik uitgevoerd. Het kralensnoer heeft gitten of granaten aan een gouden slot. Aan de krullen worde bij de zondagse rouwdracht rouwhangers gedragen, in Axel "rouwklokken" genoemd. De muts is aan de achterkant versierd met een lichtblauwe of witte effen strik.

Lichte rouw

Deze werd gedragen voor ooms, tantes, neven en nichten gedurende drie maanden.

De ondermuts is voorzien van de mooie kralenrand. Als bovenmuts draagt men de zondagse muts van Beverse kant met achterop de blauwe strik met ingeweven bloemen. In deze rouwdracht worden veelal blauwe of wel paarse kleuren gebruikt. Het beukstuk is dan ook uitgevoerd in deze kleuren gecombineerd met wit. Dit vind men ook terug in de kleuren van de schortestrik. Evenals in de blinkende rouwdracht draagt men het kralensnoer met gitten of granaten aan een gouden slot en aan de krullen de rouwklokken.

De mannen dracht bij de lichtere rouw: Bij de lichtere rouw is het zwart van de boezeroen weer minder dof en word het zwarte knoopje op de pet vervangen door een wit knoopje.

De volgende foto's geven een impressie van hoe de vrouwen zich aankleedden.

De dracht van het Land van Hulst

Bijdrage van Marion Strik-van den Brande

De dracht van het Land van Hulst is voor het laatst gedragen in de jaren 1900-1920, in het museum van Hulst zijn enkel nog maar mutsen te zien en een aantal etalagepoppen in de dracht.

Met het Land van Hulst bedoelen we de dorpen rondom Hulst, in de stad Hulst werd al heel lang burgerdracht gedragen.

De zondagse dracht bestaat uit de volgende onderdelen beginnend bij de onderkleding. Een katoenen hemd, katoenen onderbroek, een lijle, eventueel een korse, onderrokken en zwarte gebreide kousen.

De bovenkleding

-Een lange burgerjapon van zwarte of donkergekleurde wollen stof. De japon is hooggesloten en heeft lange mouwen. Onder aan de rok en de mouwen is een versiering fluweel of volants aangebracht. Onder aan de mouwen is soms ook een witte ruche gezet.

-Over de japon (of rok en jak) en gedeeltelijk over de mouwen wordt een driehoekig gevouwen, vierkante omslagdoek met franje van fijne wol of zijde gedragen. In het midden van de vouwkant zijn een paar plooiën gevouwen voor een betere pasvorm. Aan de voorkant worden de punten van de doek strak over elkaar gevouwen, zodat van de japon bijna niets is te zien.

Er is een grote variatie in (neus)doeken, kleuren en patronen onder meer kasjmier met paisley patronen.

Over de japon en de punten van de doek, wordt een kort zijden schortje gedragen, versierd met zwarte kant en de sluiting aan de zijkant. Hierover wordt een zwarte strik gedragen met de strikken aan de voorkant. Daarbij zwarte leren schoenen.

Haardracht en de muts

Het haar wordt met een middenscheiding gedragen, glad langs het gezicht gekamd tot halverwege de wang en dan recht over de oren

naar achteren onder de ondermuts. Dit heet de "blesse"

De zwarte ondermuts is een soort puntmuts, waarvan de punt naar binnen wordt gevouwen, zodat de bol van de bovenmuts beter uitkomt.

De "Vlaamse" muts is voor de zondag. Rijke boerinnen droegen deze ook door de week, terwijl de arbeidsters door de week een poldermuts droegen van zwart-wit katoen.

De zondagse muts heeft aan de achterkant een grote bol en met kant afgezevde flappen (hoe langer hoe rijker), deze muts is gemaakt van gekloste kant en tule. Bij heel bijzondere gelegenheden werden de flappen verzwaard met spelden (250-350 spelden). Tussen de bol en flappen wordt een mooi versierd lint gedragen, die of onder de muts vastzit of waarvan de uiteinden loshangen.

Sieraden

Bij de Vlaamse muts worden gouden oorbellen gedragen, zgn. punt/eikelbellen. Om de hals een 4 rijen snoer met bloedkoralen en een zgn. schuifsteen als sluiting. Op de borst een "borstzeuge" soms met kebnkjes en/of een medaillon aan een gouden kebnng. De katholieke vrouwen droegen dikwijls een gouden kebnng met een kruis of het zgn. "Vlaamse kruisje". Soms werd er lager op de doek nog een broche gedragen. Als handtas gebruikte men een spoormandje.

Buitenkleding

Over de kanten muts werd een strooien kaphoed gedragen, gevoerd met zwarte zijde en aan de buitenkant helemaal bekleedt met zwarte linten.

In de winter droeg men een kapmantel, die langs de kanten was versierd met fluweel en langs de halskant een kanten versiering. Zomers was de mantel dunner van stof en uitbundiger versierd met kant en kralenpassement. Aan de punt van de capuchon hing een kwastje en de mantelhaak was van zilver.

Daags

Voor de doordeweekse dagen was de japon minder kwaliteit stof, het schort van donkere katoenen stof en groter, geen versiering op de japon en de doek is eveneens van katoenen stof. Er werden geen oorbellen en andere sieraden gedragen en men droeg de poldermuts.

Rouw

De rouwkleding is van effen zwarte doffe stof, geen versieringen op japon en schort. De muts was van witte baaz of tule. Tussen de bol en flappen een zwart of zwart/wit lint. Geen speldenversiering. Als sieraden werden zilveren oorbellen gedragen of zilveren rouwklokken met een geslepen pegel van zwarte steen. Het snoer is van zwarte glazen of glazen kralen aan een driedelig zilveren slot.

Mannendracht

Mannen dragen een burgerdracht en een recht vrij hoog model pet met een zwarte bewerkte band om de bol. Kan in hoogte variëren en wordt hele of halve faas genoemd.

Kinderdracht

Was al helemaal verdwenen.

Hoe kleeft ik me aan?

Alvorens met het aankleden te beginnen, zorg ik ervoor dat alles klaarhangt, netjes is gestreken en de muts goed is opgemaakt. Ook de spelden, sieraden, pruik e.d. ligt allemaal klaar. Ik begin met het aantrekken van mijn kousen, ik heb gekozen voor steunkousjes, deze hebben een goede dikte en steunen als je erg lang moet staan (verkrijgbaar bij de Hema). Is het nu erg koud draag ik een steunpanty.

Daarna gaan de onderrokken aan, 1 katoenen, 1 zwarte zijden onderrok met stiksel erop. Dan de rok en jak, ik heb hiervoor gekozen vanwege makkelijker aantrekken. Het witte kantje in mijn hals zit aan het jak vast, omdat ik geen katoenen hemd eronder draag.

Dan doe ik de omslagdoek alvast om, omdat dat met je muts op een beetje lastig is.

Daarna ga ik beginnen aan het opzetten van de pruik met lang haar. Ik moet er voor zorgen dat de scheiding in het midden zit, dan over de wangen en dan naar achteren, vooraf heb ik

het haar aan de achterkant al in een vlecht gedaan, als dat allemaal goed zit, gaat de zwarte ondermuts erover en met schuifspeldjes maak ik die vast aan de pruik, ik zorg er wel voor dat je die schuifspeldjes niet ziet.

Dan komt het moeilijkste, de bovenmuts, ik zoek eerst het midden van de flappen, dan met een klein kopseldje zet ik de muts dan vast op de ondermuts, trek van achteren het lint van de bol heel strak vast, dan gaat het lint naar boven tussen de flappen en de bol en dan weer naar beneden aan de achterkant, knoopje erin en de uiteindjes wegstoppen onder de bol. Dan het lint vastmaken tussen de bol en de flappen met kleine speldjes en dan grotere parelspelden in de zijkant van de muts zodat de flappen een beetje netjes naar beneden hangen of naar achteren, afhankelijk hoe lang de flappen zijn. Daarna fatsoeneer ik de doek en steek hem met spelden vast in mijn rokband, daarna de kleding goed doen en de broche vastspelden.

Als laatste het zwarte zijden schortje met aan de zijkanten en de onderkant zwart kant. Deze sluit met haak en oog aan de zijkant. Erover komt een lang lint waar ik een strik in maak en deze weer met spelden vastzet in de schortband, zo zit alles stevig vast.

Belangrijk is een paar goede zwarte schoenen, zeker als je lang moet staan of lopen. Alle doosjes en andere benodigdheden gaan in het spoormandje en oma kan op stap.

De Hulster burgerdracht

Naast de (boeren)dracht van het Hulster Ambacht kende men in vroeger tijden (tot rond 1910-1920) de Hulster burgerdracht. Deze is geheel afwijkend van wat we op de voorgaande pagina zien. Er wordt een zwarte japon of jak en rok gedragen en een lange sluiermuts zoals we die kennen van de eilanden boven in onze provincie. Bij deze dracht worden bloedkoralen aan een rond driedelig slot gedragen.

In onze vereniging is Suus Hofman de enige die deze dracht een enkele keer toont.

Kaphoed met lint

*periode ca. 1860. Zuid Bevelands zondags
bijdrage van Anja Weststrate*

Hoofd

Kleine stikken, schuin naar voren. Ondermuts wit piqué; langs het gezicht langette, bovenop het hoofd geklost kant.

Van het haar is niets te zien.

Blauwe tussenmuts

Bovenmuts, tamelijk nauw om het hoofd. Het is een zgn. trekmut met een bol van batist, geheel in plooitjes gevouwen. Onderkant van de bol wordt samengetrokken met behulp van lintjes, die door lussen gaan.

Aan de voorkant van deze bol is een reep of pluimkant of geborduurde tule gezet. Aan de voor- en onderranden is een kanten strook genaaid met een grof getande zelfkant. De punten langs de rand worden haaks gestreken, zodat deze als een stralenkrans om het gezicht staan. De muts zelf wordt met een blauw of wit karkas (van laitondraad) in model gebracht.

Ondergoed

Wit katoenen- of linnen hemd; daarover een katoenen onderlijfje en/of gestreepte hemdrok en een liefkeus. Kousen: Wit, grijs of zwart.

Bovenkleding

Onderbroek: geen! Witte onderrok met aan de zoom een rand van een kant(je) van katoen of damast. Een witte heupzak

Rokken: aantal 5, 6 of soms nog meer. In de zomer: zitkeus, zwart met wit gestreepte wollen of katoenen stof. In de winter: bovenste keus is een blauw met zwart gestreepte baai. Randkeus met een ingeweven rand. Blauwe of rode baai of andere stof.

Gestreepte grein, dit is in de zomer nog steeds de zondagse bovenkeus, maar is donkerder van kleur dan in 1850.

Zijden schort. Negentiende eeuw:

Gedurende de 19e eeuw zijn de rokken aan de onderkant voorzien van een smalle zoom of een omboordsel van klosband.

De Beuk

De lichte beuk is voor feestelijke gelegenheden, versierd met gerimpelde stroken kloskant en zijden lint. Over de beuk wordt in grote plooiën een gekleurde zijden of fluwelen doek gelegd, zodat de lage halsuitsnijding van het korte jakje of mankel grotendeels is opgevuld.

Mankel

Deze is gemaakt van donkerblauwe, bruine of zwarte wol of fijne zijde. De mouwen komen tot net de ellebogen en zijn, evenals de halsuitsnijding afgebiesd met donkerkleurig geschoren bandfluweel.

Schort

Schort is vaak van donkergekleurde zijde of wol, kan effen zijn of bijvoorbeeld blauw en

paars gestreept. Een plat buikstuk ± 7 cm breed. In de taille en langs de zijkanten afgebiesd met rand van gebloemd band. De schort staat vanachter open ter breedte van het "keutje" (dubbele stolplooi). De schort sluit vanachter in de taille met een striklint.

Schortenslot

Het zilveren schortenslot is wat lager bevestigd, vanachter, aan de zijkanten van de schort. Dit schortenslot is slechts decoratief, want als sluitingen dienen hier twee korte linten, gestrikt op het platte buikstuk aan de voorkant.

Schoenen

De lage, zwarte leren schoenen van de meest welgestelde boerinnen zijn versierd met grote zilveren gespen.

Muilen

Binnenshuis worden lederen zwarte slippers (mulen) gedragen.

Sieraden

Het hoofd: Grote bolspelden; strikken of prikkelbellen; voorhoofdsnaald (deze is breder dan in 1850). Strak om de hals vier (of meer) rijen bloedkoraal aan een plat gouden haakslot in de nek. Aan de vingers eventueel verscheidene gouden ringen.

Accessoires

Links onder de schort, met een haak aan de rokband, een beugeltas met gekleurde fluwelen zak versierd met goudgalon. Aan het oog van de tashaak zijn vaak ook zilveren keggen met daaraan een zilveren schaar en naaldenkoker bevestigd.

Spormandje: Komt vanuit de burgerdracht, nu ook in de streekdracht.

Keuszak of heupzak: In deze zak bewaart men bijvoorbeeld een zilveren loddereindoosje, pepermuntdoosje, kralenbeurs met zilveren beugel etc.

Buitenkleding:

Bij het beste kostuum hoort buitenshuis een kaphoed van fijn Italiaans stro, gevoerd met blauwe zijde en aan de buitenkant rondom aan de buitenkant fraai versierd met gebleekt paardenhaar en ongekleurde kraaltjes. Deze kaphoed werd gedragen over de boven-

mutts. Protestant: Achterop de kaphoed een gekleurd, grof geplooid, gebrocheerd zijden lint met rondom een passement aangebracht.

Katholiek: Een brede strook fijn geplooid lint. Deze strook is samengesteld uit drie linten; een breed gebrocheerd lint in het midden, met aan weerszijden een smaller lint. Bijvoorbeeld groene linten met een paars lint in het midden, of een breed groen lint met aan weerszijden een smaller paars lint. Ook andere kleuren komen voor.

Overkleding

Een wollen schoudermantel of een faalje.

Daagse en werkkleding: Tijdens het werk wordt uiteraard kleding gedragen van minder mooie en goedkopere stoffen. Vaak laten de vrouwen de mankel uit! Dan droeg men de gestreepte hemdrok, met daarover de beuk en de doek.

Bovenmuts

De kanten bovenmuts is vervangen door een exemplaar van batist of neteldoek.

's Zomers tijdens werken op het land, zetten vrouwen nog de ouderwetse platte hoed op. Ter bescherming van de armen dienen losse katoenen veldmouwen. Behalve de koperen stikken en een eenvoudig halssnoer worden geen sieraden gedragen.

Rouw

Bovenkleding is zwart. De sieraden aangepast. Naast de stikken komen rouwspelden, die bestaan uit een zwarte facet geslepen steen in een gouden of zilveren montuur. Om de hals vijf of meer rijen gitten of granaten aan een plat gouden haakslot, dat in de nek gedragen wordt. Minder vaak een gouden voorslot of voorzeuge, dit slot is ingelegd met kleine granaatjes of gitjes. Het gekleurde kaphoedlint is vervangen door een zwart lint.

De Walcherse dracht

Bijdrage van Rina Pouwer, Plonie Passieux en Jo Koeman

Aankleden van de boerin

Bij navraag en het bekijken van oude filmpjes, bleek dat veel walcherse vrouwen waarschijnlijk allemaal een eigen manier van aankleden hadden.

Het maakt ook verschil of je je werkkleding aan moest trekken of je zondagse goed.

We nemen een gemiddelde van de informatie die we gekregen hebben voor ons boekje. Om te beginnen deed men de kousen aan en de onderrok over de onderkleding. Veel dames deden ook het bovenkeus aan en het beukje en begonnen dan om het haar te doen. Je hebt dan vrij spel voor je armen. Het lange haar werd vanaf het midden van het hoofd naar voren gekamd. Een veter of haarbandje werd over de haargrens geknoopt., zodat het haar in een mooie ronding vanaf de haargrens naar achteren getrokken kan worden. Het achterste haar bond men met een lintje in een paardenstaartje. Men pakt de voorste haarstreng bij elkaar (niet breed) en trekt het strak naar achteren met de ene hand en in de andere hand houdt men de haarrol om onder de haarstreng te leggen. In de spiegel zie je of het rolletje in het midden ligt, Vanachter op het hoofd wordt de streng vastgezet. Dan waaiert men de rol met duim en wijsvinger uit tot de haarrol niet meer zichtbaar is. De ondermuts met de ingespelde krullen ligt gereed en wordt opgekapt. De één steekt de kroonspelden er van tevoren in en de ander doet het nadat de muts is opgezet. Ook in Walcheren worden met een lintje de krullen even op het voorhoofd vastgezet. Zo kan de muts van achter makkelijk vastgezet worden. Het paardestaartje wordt met een veiligheidsspeld aan de bodem van de ondermuts vastgezet. Er zijn ook ondermutsen waar in de achtermuts een opening zit. Deze dames zetten hun haar wellicht op het eigen haar vast. Het staartje heeft een natuurlijk lusje wat straks vanonder de langettemuts komt.

Ging men aan het werk, dan werd de langettemuts dikwijls weggelaten. Zo niet dan wordt de

langettemuts opgezet. Voor ons, die niet van kinds af aan de dracht gedragen hebben, een vervelend karwei. Zeker als je het zonder hulp moet doen. Immers de ondermuts moet mooi strak om de wangen sluiten. Men zet de langettemuts met twee of drie speldjes vast om zo min mogelijk speldeprikken in de muts te krijgen.

Is deze klus geklaard dan doen men het beukje aan. De beukjes zijn altijd op een stukje wit katoen gezet met bandjes over de schouders. Ook hier zijn meer manieren voor. Er zijn beukjes met een oogje vanachter waar het lint van de voorbeuk doorgehaald wordt. Er zijn ook beukjes die van voor en achter linten hebben en helemaal zonder lint (deze werden waarschijnlijk met spelden vastgezet). De meeste beukjes sluiten op één van de schouders met een haakje en een oogje. Iedere boerin heeft zo haar eigen patroontje voor het beukje. Zit de beuk zodanig dat alles blijft zitten dan gaat het jak met het ingespelde of ingenaaide doekje er overheen. Omdat er weinig schouder aan het jak zit wordt meestal een speld door het jak in het schouderbandje gestoken zodat e.e.a. niet af gaat zakken!

Ook hebben de meeste Walcherse boerinnen aan de binnenkant van het jak in het midden achter op de naad een haak gezet. eenzelfde haak als de sluiting van het bovenkeus. Aan het bovenkeus wordt dan het oog gezet, zodat het keus als het ware aan het jak wordt opgehangen. Door deze methode kruipt het jak ook niet naar boven en het keus zakt niet af

Als alles goed past is het aandoen van het beukje en het jak een peuleschilletje vergeleken met de Zuid-Bevelandse boerinnen. Dan wordt de schort direkt onder de buste aangespeld. De schortebanden in Walcheren zijn breder dan die van de zuster-boerinnen in het Zuid-Bevelandse. Een goede zaak is om te beginnen met vanachter de band (korte kant van de schorteband) vast te zetten met een speld en dan aan de band naar voren trekken en in

de zij, en voorop een speld te steken terwijl men de schort strak houdt.

Dan worden de kralen om de nek gelegd en het witte avonddoekje completeert het geheel.

Stijven en strijken van de ondermuts

Een mooi gestreken onder- en bovenmuts is het zicht van de boerin. Het strijken plooiën van de langettemuts is welhaast specialistenwerk. Het valt niet mee om zich hierin te bekwamen. De ondermuts dient gesteven te worden met kookstijfsel. De stijfsel wel wat slapper maken dan voor een langettemuts. Let wel dat je alleen de broderie met stijfsel instrijkt (met je handen). Wanneer je dan de muts na het drogen door de rauwe stijfsel haalt is dat genoeg voor de bodem van de muts, die hoeft niet echt stijf te worden. Met een harde stijve achterkant kun je niets meer en geeft problemen om de langettemuts op te zetten. Als de muts lang genoeg in een doek heeft gelegen dan gaan we strijken. Eerst de broderie strijken, waarbij we proberen om een bolling voor de oren in de muts te krijgen. En bij het strijken van het randje flink aan het randje trekken zodat er spanning op komt. De muts gaat dan van nature strak tegen de wangen komen bij het opzetten! We strijken van lieverlee de bodem mee. Let op voor schroeien van het effen katoen! Wanneer je een ondermuts maakt op je eigen patroon, dan bij het aanzetten van het randje er aan trekken zodat er dan al spanning in muts komt.

Sjaals en jaszjes

De walcherse boerinnen dragen sjaals (nette) met dikwijls een pantermotief (laatste mode). Ook worden zwarte sjaals gedragen. De omslagdoeken in Walcheren zijn kleiner dan de Zuid-bevelandse omslagdoeken. Ook draagt men een zwart jasje tot op de schorteband, gemaakt van hetzelfde pluche als de sjaals. Deze worden gesloten met een aantal effen zwarte knopen.

Uiteraard zijn in de winter ook de zgn. 'labedis-sen' gemeen goed geweest.

Het jak

Het jak wordt gemaakt uit één lap stof waarbij de mouwtjes zijn aangeknipt. Ook dit is een kunst apart. Gelukkig hebben we als vereniging hiervoor een goede beschrijving, alsook

een grondpatroon. Het jak wordt meestal gemaakt van zwart fluweel. Het mouwtje wordt dan afgezet met een stukje agrement.

Ook worden er jakken gemaakt van merinos en dan worden de mouwen afgezet met fluweelband. Het zal zeker zo geweest zijn deze jakken tijdens de rouwperiode worden gedragen. Ook de 'behoudende' boerinnen dragen een jak van merinos met fluweel (geen opsmuk).

Sieraden

Volgens mevr. Janna Traas (nu nog in Walcherse dracht) uit 's-Gravenpolder horen in de ondermuts: een kleine gouden facetspeld en twee boerenknoppen oplopend in grootte (de krôônspellen). Men ziet echter in Walcheren ook drie boerenknoppen oplopend in grootte en soms ook twee met nog een 'bieëkurfje'=doorluchtige speld. We laten de waarheid maar in het midden.

Dikwijls wordt op het beukje nog een extra sieraad gedragen voor de zondag en wat je ziet is dat dikwijls een mannenbroche prijkt op de beuk van de vrouw (vader's of opa's broche). En natuurlijk de bloedkoralen- en granaten halssnoeren. Al dan niet de kralen op zilver- of gouddraad gezet.

Aan de gouden krullen worden op zondag en voor deftige visite in de week de strikken gehangen met onderaan een wilde parel. In Westkapelle en Domburg droeg men strikken met als extra een waaiertje er onderaan.

Beugeltas

In Walcheren draagt men nog steeds de mooie beugeltas die in vroeger tijden onder de schort werd gedragen. Soms effen zwart fluweel, maar dikwijls geborduurd met een roosmotief. Uiteraard wordt alleen een beugeltas gedragen bij de zondagse dracht met zwarte schort.

De beukjes

De beukjes worden gemaakt van stukjes stof die boerinnen waar dan ook maar te pakken kregen, goed plooibare stof. Veel beukjes zijn ware kunststukjes wat smokwerk betreft. Schitterend om te zien. De meeste beukjes hebben een achterkant van dezelfde stof. Soms strak, soms gerimpeld, maar niet met smokwerk.

Een uitzondering zijn de Westkapelse en Domburgse boerinnen, die dragen een staander.

Dat is ongerimpelde witte broderie/feston of kloskant.

Het Middelburgs Ambacht

We kennen de dracht van het Middelburgs ambacht als de Walcherse dracht met de lange muts in twee modellen. Het haar wordt gedragen als de Walcherse boerin het de langettemuts. De lange muts wordt met een lintje onder de kin door vastgezet.

De meisjesdracht van Walcheren kent dezelfde lange muts, maar dan wordt het haar als blesjes naar de zijkant gelegd met een scheiding midden op het hoofd. Tot aan de leeftijd van 14-15 jaar droegen de meisjes onder de lange muts een blauw tussenmutsje.

In de rouw

Evenals in de rest van Zeeland werd er ook in Walcheren rouw gedragen. Men kende zware rouw, waarbij geen sieraden werden gedragen buiten het oorijzer.

Mevr. Martina de Vos (draagster van de dracht) geeft ons de volgende informatie:

Halve rouw zondags: In de muts mag één gouden speldje, geen strikken. Zwarte granaten of doffe kralen mag ook. Beukje: zwarte ondergrond met wit. Gewoon je zwarte schort, keus

wat je altijd draagt en een witte onderrok en witte zak.

Lichte rouw zondags: Dat is hetzelfde alleen is dan het beukje witte ondergrond met zwart motiefje.

Halve rouw middag: In de muts één gouden speldje, geen strikken, meestal doffe kralen. Granaten mogen ook. Beukje ook weer zwarte ondergrond met wit. Gewoon je lichte schort, mag iets donkerder, hoeft niet. Zwart keus wat je altijd draagt en een gestreepte onderrok en zak.

Lichte rouw middag: Dat is precies hetzelfde als halve rouw alleen het beukje is witte ondergrond met zwart motief. Altijd: een zwart avonddoekje en een zwart koordje voor je horloge. De zware rouw spreekt uiteraard voor zich. Alles dof zwart en geen sieraden dan de functionele.

De mannenkostuums

De mannenkostuums zijn in principe gelijk aan die van Zuid-Beveland, zij het met kleine verschillen.

Het hoofd wordt bedekt met een hoedje of een petje. Het castoren hoedje is platter van model als de Zuid-Bevelandse hoedjes (in de volksmond: 'slaescheutels'. Als petjes wordt een zgn 'meanderpetje' gedragen. Het zwarte kamgaren boezeroen wordt van achter gesloten, met knoopsgaten van voren voor de gouden halsknopen. Onder de halsknopen ligt de halsdoek met een platte rechtse knoop. Het halsdoekje is een stuk smaller dan de Bevelandse. Een blauwige kleur hoort er altijd in te zitten. De flapjes van het dasje worden onder

Sieraden

We noemden al de gouden halsknopen en de mannenbroche. Men draagt in het walcherse zilveren broek- en klepstukken (zie foto). Ook ooringetjes hoorden bij de man in klederdracht. Een pearemes en een horloge met ketting maken het geheel compleet!

de armen gespeld. Zodoende komt er ruimte voor de gouden mannenbroche die direct onder de knoop komt te zitten. De rok en het buis zijn van dezelfde snit als de Zuid-Bevelandse. Verschil: 1 knoop minder, dus vijf knopen op rok en buis. Ook de revers van de rok worden met fluweel afgezet, wat je bij de Bevelandse boer niet ziet.

De broek is bij walcheren ook van lakense stof. De 'achterkant (zolder)' kent wat minder ruimte dan Beveland en de zakken lopen schuin weg, terwijl in Beveland de zakken van de fluwelen broek rechthoekig zijn.

Opmaken van de Zuid-Bevelandse mutsen

methode Jo Koeman

De zondagse protestante Bevelandse mutsen(*) bestaan uit:

- * een achtermuts of trekmutts met trenzen en linten
- * een pluumkant = is het rechthoekige lapje waar de achtermuts aangezet is
- * de rêêpe = de breede strook kant
- * de punt = de smalle kanten rand met zgn. Bevers Bekje

Al deze onderdelen zijn met de hand met hele fijne steekjes aan elkaar genaaid

Onze Bevelandse kanten mutsen zijn door de hoge leeftijd een teer produkt geworden. Het is dan ook zaak om ze ook zo te behandelen. Daagse mutsen en rouwmutsen zijn steviger van structuur en kunnen wat meer hebben.

Als een zondagse muts vuil geworden is en slap, dan beginnen we met de spelden er uit te halen.

Het naadje(strookje zwitsers feston tussen de plooitjes) komt los en als het lint van de trekmutts los is gemaakt kan de muts opgevouwen worden. Voorzichtig maken we met een schaar de verstevigingsdraad los (of karkas). De muts wordt in een teiltje met warm water gezet waarin we een sopje maken, het liefst van natuurlijke zepen met wat soda er bij. Als het water helemaal afgekoeld is halen we de muts er uit en zetten we hem nog even in schoon water. Dan is de oude stijfsel er uit, oude stijfsel wordt nl geel. Het is nodig dat de muts helemaal slap is als hij gedroogd is. We leggen de muts op een wasrek en laten hem drogen. Dan kijken of er geen gaatjes in zitten. Is dat wel zo, dan met een fijn naaldje en katoenen draad proberen e.e.a. zo netjes mogelijk te repareren. Ook belangrijk is de achtermuts (het vierkante lapje met de lintjes en trenzen er aan). In oude (originele) mutsen is dit geen lapje, maar een dichtgenaaid achtermuts, een zgn trekmutts. Voor een goede opmaak is het

nodig dat alle trenzen er aan zitten en de lintjes niet ontbreken of verteerd zijn.

Als we onze muts in orde hebben dan kan hij in een pan met koud water waarin we een sopje gemaakt hebben. Zelf neem ik altijd een lekker sopje van Sunlight zeep, aangevuld met wat Vanish of waspoeder al naar gelang dat de muts geel of grijs is. De pan laten warmen, onder af en toe met een houten lepel onderdompelen van de muts, tot zo'n 80 à 90 graden. Dan af laten koelen en voorzichtig de mutsen er uit halen en in schoon water uitspoelen. Let op: met zorg behandelen, niet uitwringen, maar zacht het water er uit knijpen. Dan op het wasrek laten drogen. Zijn de mutsen bv geel van jaren liggen dan is het wel eens nodig om de wasbeurt te herhalen. Als dit goed gebeurt zijn de mutsen krijt wit. Wel is mijn ervaring dat de ene soort kant witter wordt dan de andere, ondanks dat ze dezelfde behandeling krijgen.

Als de mutsen droog zijn gaan we stijfsel maken. Al naar gelang we stijfsel denken nodig te hebben doen we een aantal lepels in een kom en maken dat met zo weinig mogelijk water aan. Zo weinig dat net de poeder vloeibaar is geworden. Als de stijfsel wat gelig oogt, kan een ietsje blauwsel worden toegevoegd. Een goede en veilige methode om blauwsel te maken is een zakje blauwsel in een flesje van bijv. een halve liter te doen en dan vol doen met

gekookt water. Goed schudden en je hebt voor langere tijd blauwswel in huis. Je gooit een slokje ervan bij de stijfjesel en krijgt nooit geen blauwe vlekken in je muts.

Dan nemen we kokend water en onder goed roeren voegen we dat toe aan het papje. Ideaal is dat de stijfjesel transparant wordt en nog dik is. Maar niet alle soorten stijfjesel geven dat effect. Je blijft kokend water toevoegen totdat de stijfjesel nog vrij dik is.

Even wat af laten koelen onder af en toe doorroeren. Als je de stijfjesel met de hand wilt verwerken dan is dat zeker nodig. Het beste resultaat krijg je als je de stijfjesel zo warm mogelijk gebruikt.

Zelf gebruik ik op dit moment een brede platte schilderskwast (als hij nu is eerst een nacht in het water zetten om de losse haren er uit te halen). Het blijkt dat het gebruik van een kwast voor de stijfjesel de kant meer ontziet dan dat we met de handen de muts instrijken. Als je het

kant instrijkt op een gladde ondergrond, werkt dat prima en krijg je ook geen opeenhoping van stijfjesel in de muts. Ook de achtermuts blijft bij het strijken mooi glad. Dat kan anders wel eens bobbelig worden.

Als de muts(en) zijn ingestreken leggen we ze op het droogrek (of hangen). We doen dat op een manier dat er nergens iets aan elkaar kan plakken wat we later los moeten maken. Dit is erg belangrijk om beschadiging te voorkomen. Bij erg tere (dunne) kant breng ik na het drogen nog een keer stijfjesel aan op de punt.

De mutsen moeten goed ingedroogd zijn voor we verder gaan.

Willen we gaan strijken, dan gaan we de rauwe stijfjesel aanmaken. Zo ongeveer een eetlepel op een kopje water. Wel zoveel maken dat de muts er helemaal doorgehaald kan worden. Doe je dat niet, dan krijg je geen mooie glad-

de muts. Ik doe in de rauwe stijfjesel altijd een slokje blauwswel, dan ben ik verzekerd van een heldere witte muts.

Dan leg ik de muts(en) uitgespreid in een oude witte badoek, dat mag ook katoen zijn, en rol ze op en leg ze weg op een warme plek. Neem gelijk het naadje mee.

Als je een brede strijkplank hebt kun je die prima gebruiken. Wel een strijkdeken met een stuk oud wit laken er over.

Na ong. een uur kijk ik of ze al wat ingedroogd zijn (de achtermuts mag niet te droog zijn) en leg de muts uit met de achtermuts naar me toe en de binnenkant boven. Dan zorg ik dat de pluimkant mooi rechthoekig is uitgelegd, waarbij we de overgang van de pluimkant naar de achtermuts mooi strak leggen en wrijven we de pluimkant rechthoekig.

Je kunt een ouderwets strijkijzer gebruiken, maar dan moet je er een zooltje bij gebruiken (te koop bij de drogist). Het ijzer op z'n heetst. Zelf gebruik ik een ijzer met een tefal zool. Voor ik ga strijken ga ik eerst met het ijzer over een stuk bruin pakpapier wat ingestreken is met wat kaarsvet. De zool wordt dan spekglad en plakt niet gauw aan de muts.

Eerst strijk ik de pluimkant en een deel van de achtermuts. Lostrekken en eerst de achtermuts helemaal klaarstrijken. Let er op dat de tressjes losgemaakt zijn. Dan leg ik de achtermuts naar me toe en zorg dat de hele kant op de strijkplank komt te liggen. Nu eerst de pluimkant en de voorkant waar geen plooiën zitten glad strijken. Dan met de handen het plooiwerk naar de zijanten strak uitstrijken. Dan van binnenuit de plooiën gladstrijken naar de buitenkant toe en zorgen dat de punt mooi strak komt. Als de muts nog vochtig is dan los trekken en kijken of beide kanten even groot zijn. Dat doen we door de muts met de zijanten van de pluimkant op elkaar te leggen. Zien we dat de ene kant wat

meer uitgestreken is dan de ander, kan er nog gecorrigeerd worden.

Dan draaien we de muts om en gaan we aan de buitenkant strijken. Ook weer vanuit het midden naar de punt toe. Als de plooiën plat zijn, dan is het een kwestie droog strijken. Plakt de muts bij het lostrekken van het strijklaken niet meer, dan is hij zo goed als droog en hangen we hem over een rekje.

Na een paar uur, of de andere dag, zul je zien dat de muts hobbelig is. Dan neem ik zelf altijd het stoomstrijkijzer en strijk de muts met stoom en op z'n heetst met een paar streken zo glad als wat. Let wel op dat je eerst op de strijkdekken strijkt, mocht het ijzer vuil water willen spuwen. Vertrouw je het niet dan onder een stukje katoen of grote witte zakdoek.

Na deze handeling kan de draad er in genaaid worden. Let op: aan de binnenkant!

Dan de linten wat soepel maken door er even met de bolle kant van de schaar tussen duim en schaar de linten even te 'strippen'. Dan de linten door de trenzen halen, dus heen en weer! Beginnen met plooiën van de achtermuts. Met de achtermuts naar je toe en de vouwtjes er in maken, allemaal naar dezelfde kant en maken dat je recht blijft.

We draaien de muts om en leggen de kant naar ons toe en gaan de plooiën zo fijn mogelijk tegen elkaar leggen, dus van ons af. Zorgen dat het evt. stuprandje mooie recht als laatste komt te liggen. Tijdens het plooiën de linten aantrekken zodat alles goed bij elkaar blijft.

Dan de muts draaien en de linten knopen. Het midden zoeken een speld steken. De muts op de rug leggen en de linten (midden) op de speld leggen. Als je bedreven raakt een vochtige vingertop in de hoekjes. Dan vouwen we de muts open en goed opletten of de vouw aan

weerskanten even ver doorloopt. Voor vrouwen met een lange nek en klein kopje wat verder doorvouwen dan voor dames met een korte nek. Even andersom controleren of de 'kuve' recht ligt. Dan de muts met de binnenkant op de knie leggen en de plooiën recht naar boven vouwen. Zoveel ruimte ertussen laten dat het naadje er tussen kan. Het naadje hebben we van tevoren klaargemaakt. Met kartonnetje en mooi gevouwen puntje. Puntje vastmaken met draadje of kleine speldjes. Ga even met de strijkbout over het puntje om mooi strak te maken. De hoogte bepalen door het naadje er even bij te houden en dan de bovenkant om te vouwen. Het is de bedoeling om het mooi recht ertussen te krijgen. Als het goed is past het tussen de plooiën en dan steken we ze aan de bovenkant aan weerszijden vast, terwijl we vanonder de spanning er op houden zodat alles mooi recht loopt. Ook vanonder mooi afwerken en een speld erin steken aan weerszijden. Dan de muts met de binnenkant boven. Het lintje met vochtige vingertoppen draaien en tussen de vouw van de muts steken, waarna we de vouwen vastzetten met een speld, zo laag mogelijk. Zelf steek ik een speld extra middenin ook zo laag mogelijk om het naadje nog extra vast te zetten. Tenslotte moet de muts mooi rond staan en zetten we een zwaar voorwerp op een boek of plankje midden in de muts. Na een paar uur is alles mooi plat geworden en de muts gereed voor gebruik.

(*) Voor de goede orde: we hebben in dit artikel mutsen behandeld van de laatst gedragen dracht vanaf de twintiger jaren van de vorige eeuw. Jammer genoeg is er binnen onze vereniging weinig kennis om de mutsen van rond de eeuwwisseling (19e en 20e eeuw) en daarvoor goed op te kunnen maken. Ik ben deze kennis althans (nog) niet tegengekomen. JK

Kostuum ca. 1840 Protestant Zuid-Beveland

Piet Buitendijk

Hoofd:

Een hoed van hazenvilt met een band rond de hoed van geschoren fluweel.

Het langere haar werd rondom de oren recht afgeknipt en op het voorhoofd tot 2 cm boven de wenkbrauwen. Dat is het zgn. pagemodel.

(Boven)kleding

Lankrok: Dit is een lange zwarte jas van laken. Over het wit linnen hemd een gebloemd mannenhemdrok. Sluiting aan de voorzijde door middel van een reeste zilveren knopen. Geleerde halsdoek van zijde.

De zwart fluwelen broek reikt tot over de knie, dit is een kuitbroek. Aan de zijkant sluit de broek door middel van knopen.

Kousen

Grijze wollen kousen (motief gerstekorrel) tot boven de knie. Deze worden opgehouden met gekleurde wollen kousenbanden. Onder de knieën worden bij wijze van sieraad lederen kousenbanden met grote zilveren gespen gedragen.

Ondergoed

Een wit linnen hemd tot de knieën met wit op wit geborduurd halsboord met picots langs de rand en geborduurde manchetten aan de lange mouwen als sluiting. Als sluiting in het halsboord dienen twee filigrein gouden keelknopen. Onderbroek gemaakt van gestreept katoen, deze reikt tot onder de knie (maar over de kousen!). Schoenen met gespen.

Sieraden

In het linnen hemd gouden keelknopen. Sluiting hemdrok door middel van zilveren knopen. 2 zilveren knopen door een ketting verbonden om een halsdoek op zijn plaats te houden. Zilveren broek- en klepstukken zgn. Goesse platten.

Kuitgespen

Zilver mes, met een hondje bovenop.

Horloge (knol of raap) aan zilveren ketting met signetten en opwindsleutel.

Een houten pijpschede of puupuus, ter bescherming van de Goudse pijp. Gouden halsknopen. Zilveren knopen (voor mannenhemdrok). Zilveren mes met hondje. Horloge aan ketting met signetten en opwindsleutel

Kostuum ca. 1880 Protestant en Rooms Katholiek

Anja Weststrate

Hoofd

Kaphoed van Italiaans stro, versiert met kraaltjes. Mutsje van doorgestopte tule met daarin blauw karkasdraad (laitondraad); een ondermutsje (zgn. tupmuts) van katoen met een strookje kant. Tussen deze twee mutsjes zit een blauw tussenmutsje.

Bovenkleding

Mankel (het jak) is gemaakt van zwart laken, afgezet met zwart fluweelband.

Zijden beuk, langs de hals versiert met bijv. kraaltjes of bloemetjes.

Wollen doek, deze wordt (hoog) op de rug geplooid. (als je met de hand over de schouder legt, kan men de doek met de vingertoppen aanraken).

Schort – rokken

De schort is van groene merinos wol. Daaronder de greinen keus, de randkeus met ingeweven rand, keus van blauwe baai en een witte katoenen (damast) onderrok met een strook broderie. Boven de witte onderrok een zgn. heupzak.

Zwarte kousen en zwarte schoenen.

Sieraden

Het hoofd: In de bovenmuts zitten waaierspelden, deze worden aan de zijkanten in de bovenmuts gestoken, net voor de kaphoed.

Een oorijzer, met aan de uiteinden van de zilveren beugel de gouden bochten met daaraan de stukken (stikken). Dit geheel zit vastgespeld in het ondermutsje.

Tussen de bochten van de gouden stukken worden ingestoken de gouden bolspelden en

de facet geslepen spelden.

Midden over de stukken is een “balkje” met daarin een gaatje, waarin de gouden strikken (prikkelbellen) worden gehangen.

Een halssnoer van bloedkoraal

Welgestelde boerinnen droegen ook wel een halssnoer (6 toeren) met zowel een voor- als een achterslot. Dan liet men onderlangs het voorslot een kort toertje bloedkoralen doorlopen. Dan kon men zien dat de voorsluiting niet open ging en dat er daarom aan de achterkant nog een gouden sluiting (kraalhaak) zat. Het voorslot noemt men ook wel “zeuge”.

Versiering op de beuk: Middenvoor op de beuk is een borstzeuge gespeld met aan weerszijden amandelspelden. Daar waar de doek zich kruist, zit nog een borstzeuge gespeld. (Borstzeuge is een broche)

Handen: Aan de beide handen een ring: een tonnering, dit is een gladde trouwring en een dopring.

Onder het schort: Een tas met een zilveren beugel, met daaraan een groene fluwelen zak versierd met goudgalon.

Wat is er te zien op de foto's:

- * Bloedkoralen ketting met voor- en achterslot.
- * Tonnering (dit is een gladde trouwring) en een dopring
- * Borstzeug met amandelspelden en één borstzeug (apart).
- * Beugeltas (met zilveren beugel) met groene fluwelen zak versierd met goudgalon

Let op: ter aanvullende informatie
Beugeltas met daaraan: Puntschede (bestek-
koker, met vork en mes), een naaldenkoker en
een schaar.

De puntschede is vanaf de periode 1780-1880.
Enkel de beugeltas met groene zak met goud-
galon is doorgedragen totdat de zwarte schor-
ten in de mode kwamen. Dit was de voortzetting
van de versobering van de dracht. Toen werd
de zak van de beugeltas van zwart fluweel. De
kleuren gingen toen sterk uit de klederdracht.

Kostuum ca. 1880 Rooms Katholiek
let op de verschillen met Protestant!

Zwarte wollen omslagdoek!

Kaphoed met lint; van Italiaans stro versierd
met kraaltjes en een fijn gerimpeld kleurig lint.

Het oorijzer (stukken) zitten vastgespeld in de
tupmuts evenals de bolspelden (verguld koper)
en de facet geslepen spelden.

In tegenstelling tot de protestantse dracht heeft
de RK dracht één borstzeuge (zonder aman-
delspelden) op de beuk.

Bovenkleding: zwarte mankel (het jak) van
laken afgezet met zwart fluweelband. Zijden
beuk met zgn. "pijltjeskant".

Wollen doek (deze is op de rug geplooid).

Schort en rokken; de schort is van groene meri-
nos wol, een greinen keus (kamelen- of geiten
haar en schapenwol =niet goed bestand tegen
licht en water. Het greinen keus is gekleurd met
ijzerhoudende verf dus niet in de regen lopen
anders komen er roestgaatjes in de stof.

Keus van blauwe baai; rok met ingeweven
rand; witte katoenen (damast) onderrok met
een strook kant. Bovenop de witte onderrok
een zgn. heupzak.

Zwarte kousen en zwarte schoenen.

Rond de hals een bloedkoralen ketting (5 toe-
ren) het zgn. Knipslot met het slot aan de voor-
kant..

Aan beide handen een tonnering (trouwing)
en een dopring.

Onder de schort zit een beugeltas met een
rode zak.

Accessoires: kralenbeursje; lodderein doosje.

Zwarte kousen en zwarte schoenen.

Rouwgebruiken in de klederdrachten van Zeeland

Jo Koeman: wat ik gezien en opgeschreven heb in de loop der jaren

In alle klederdrachten werd tot midden van de 20e eeuw veel rouw gedragen.

Bij het overlijden van een echtgenoot droeg men wel tot twee jaar rouw. Er zijn dames bekend die na de middelbare leeftijd niet meer 'uit de rouw' kwamen en het op den duur zo maar lieten voortduren. In dit stukje willen we voornamelijk ingaan op het wel of niet dragen van verschillende kledingstukken en sieraden ten tijde van rouw. Zo krijgen we als klederdrachtvereniging een houvast hoe we ons bij presentaties en/of afscheid van een verenigingslid dienen te kleden. Immers wij willen een getrouwe weergave geven van een stuk verleden in kleding van onze provinciale drachten.

We zijn er van overtuigd dat e.e.a. nooit helemaal sluitend te krijgen is. Waren er plaatselijke verschillen? Ook de geloofsgemeenschap waar men bij aangesloten was onderscheidde zich soms weer van anderen. We gaan er van uit dat we in deze bijdrage aan kunnen geven wat het algemene gebruik was op dat gebied. We hebben het uiteraard over de laatst gedragen drachten.

Zuid-Bevelandse protestantse dracht

Op de dag van de begrafenis kleedde de naaste familie zich in dof zwart; dat houdt in dat de doek en beuk, het hemdrok en het bovenkeus doorgaans van merinos gemaakt waren en niet van kamgaren. In wintertijd zijn er ook keuzen van lakense stof gedragen.

ALLE sieraden, behalve de stikken, werden weggelaten. Dof zwarte kralen met een dof driedelig slotje aan de voorkant completeerde het geheel.

Omdat aan de ondermuts geen versiering zit, was hierin geen verandering. De bovenmuts bestaat uit witte batist met een eenvoudige kanten punt.

Ook zijn er rouwmutsen van witte katoenen stof met een heel klein festonnen randje.

We moeten hierbij denken aan mutsen van rond de eeuwwisseling 20e eeuw en die door

vrouwen in Gereformeerde Gezindte werden gedragen.

In veel gevallen was de pluimkant ook van witte batist, evenals het naadje in de achtermuts. Dit kon bij de wat minder strenge geloofsgemeenschappen wel anders zijn. Die namen het wat minder nauw en droegen ook wel een rouwmuts met een kanten pluimkant en daarvoor ook een naadje met een eenvoudig motiefje.

We zien dit ook aan de rouwmutsen uit onze kollektie. Men bleef deze muts gewoon dragen tijdens de hele rouwperiode.

Zo heb ik ook vrouwen gezien die de hele rouwperiode een muts droegen waar geen kanten pluimkant in verwerkt was.

Familie, buren en vrienden die niet 'in de rouw' gingen droegen een muts die ze hadden 'staan' voor zulke gelegenheden en dat was dikwijls de muts waar een kanten pluimkant in verwerkt zat.

Op een dag van begraven zag je eigenlijk nooit iemand die halve rouw droeg, tenzij je weer van de Vrije Evangelische Gemeente, het Leuger des Heils was of een andere vrije overtuiging had.

Wel droeg men (als men het had) een gouden driedelig slot ingelegd met granaatjes. We kennen dat als typisch Zuid-Bevelands protestant. Hieraan zaten granaten of gitten geregen. In de volksmond droeg men de 'gitten'. Ook de bekende braamslotjes, die bewerkt zijn, werden gedragen met daaraan: zwarte geslepen glazen kralen en ook wel kleine doffe kraaltjes. Ook in de stukken werden de gouden spelden met grote git gestoken. Had men die niet dan werden de 'onderspellen', de parels, die men normaliter vanachter in de bovenmuts steekt, in de tupmusse gestoken.

Deze sieraden zijn ook voor de halve en lichte rouw.

Ook de naaste familie droeg na de begrafenis deze sieraden. We moeten wel bedenken dat niet iedere vrouw een gouden slot met granaat

en zwarte rouwspelden in de kast had liggen! Wat dus onze klederdrachtvereniging betreft, zijn er verschillende mogelijkheden om toch goed gekleed te gaan bij een droeve gebeurtenis.

We kennen voor de halve rouw de zgn. 'dotjestuulen' met een brede kloskant en een kanten pluimkant. Deze mutsen werden ook in de winterperiode gedragen als men niet in de rouw was en het weer slecht was als men ter kerke ging. Men deed dit om de goede muts(en) te sparen. We moeten bedenken dat men dikwijls maar één kanten muts had. Dan is er ook nog de daagse dracht waarbij men een muts droeg als men naar de catechese of vereniging ging. En natuurlijk niet te vergeten de markt! Daarvoor had men mutsen van wit katoen met een klein dotje er in. Ze lijken op de dotjestuulen, maar dan met een daagse punt.

Zo komen we in de daagse dracht terecht Daags droeg men alles zwart. Dikwijls wat afgedragen kleding. Het schort was van het bekende katoen met een licht streepje of blokje, het zgn 'rouwschortengoed'.

Ook zijn doeken en beuken gedragen van kamgaren, met een klein werkje er in.

Voor meisjes werden doeken en beuken vervaardigd van katoenen schortegoed.

Dikwijls werden voor daags houten zwarte kralen gedragen aan een eenvoudig dof slotje of aan een klein zilver slotje in de nek.

Sommigen gingen in het rouw dragen heel ver, van de zakdoek tot het onderkeus en zak was alles dan zwart, zij het met een streepje. Ik herinner me dat, toen ik kind was, onze buurvrouw zelfs een rouwbijbeltje had (=bijbeltje met zwart fluwelen capastorie) en een rouwfiets. De spaken en velgen waren evenals de rest zwart. Zij waren dan ook welgesteld, terwijl buurvrouw en buurman een leven hadden als kat en hond. Zulke dingen waren m.i. om mede-dorpelingen maar te laten zien dat het verdriet erg groot was en tegelijkertijd dat het 'lijen' kon. Immers een arme weduwe met kinderen kon niet meer dan alleen maar zwart dragen met hetgeen in haar kollektie zat.

De mannen droegen gewoon hun zwarte pak, zwarte halsdoek en we kennen de boezeroenen van merinos stof. Deze zijn duidelijk voor de rouw bedoeld geweest. Ook zijn er horlogekettingen bekend in zwart koord uitgevoerd.

kledingadvies voor onze vereniging:

Voor de vrouw:

Zorg om te beginnen dat je een passende muts hebt liggen die past bij je kostuum; dat zal zijn zware rouw, of halve rouw. Lichte rouw is niet van toepassing.

Draag je zware rouw dan is het mooi een dof keus erbij te dragen. (In ons depot voldoende). Je tupmuts inspelden met hetgeen je hebt. Heb je geen zwarte spelden of parelspelden dan helemaal niets in je stikken.

Je kunt alle genoemde zwarte kralen dragen. Geen schortebandslot.

Voor de mannen: een zwarte halsdoek en, mocht het in je kollektie zitten, een effen zwart boezeroen.

Katholiek Zuid-Beveland

(zie artikel: protestant versus katholiek)

Voor de katholieke mannen geldt hetzelfde als voor de protestantse mannen.

Bij de begrafenis werd, evenals bij de protestanten, de horlogeketting in de broekzak gestoken en als men van de begraafplaats kwam er uitgehaald.

Ook mannen die als drager fungeerden droegen wel een zgn lamfer, een strook zwarte dichtgeweven tule, die om de bol van de hoed werd geslagen. De rest hing naar beneden. Nadat de dragers hun werk hadden gedaan werd de lamfer in z'n geheel rond de bol van de hoed gedraaid. In onze tijd is de lamfer verworden tot een attriboot bij presentaties. Voor zover bekend hebben de gildeverenigingen in Kloetinge het langst de lamfer gedragen als een gildebroeder ter aarde werd besteld.

Rouwdracht lange mutsen

bijdragen door Suus Hofman en Coby Otte

Er zijn twee soorten rouw bij de lange mutsen: De hele rouw en de halve rouw.

Dit gaat over de zondagse dracht na 1900.

De halve rouw bestaat uit een zwarte lange rok met grijs jak of alles donkergrijs. Eventueel als versiering fluwelen strookjes en een lange muts van effen batist of tule met een zoom van ca 7 cm. Behalve de krullen worden ook rouw-klokken en zwarte rouwspelden gedragen. In plaats van rouwpegels werd op Schouwen ook wel het onderste gedeelte van de zondagse hangers gebruikt, dus zonder gouden klaverblaadje.

Op Noord Beveland zijn er rijk versierde rouw-klokken. Een lang snoer zwarte kralen met een zilveren tonnetje of een snoer met drie rijen zwarte kralen met aan de voorkant een zwart braamslot.

Men droeg vaak een stelletje. Spelden, oorbangers of knopjes en snoer van hetzelfde.

Oorbellen waren ook wel zwart met wit.

Zilveren horloge aan een zwart koord met zwart schuivertje.

Zilveren broche of gedachtenisbroche (met haar van de overledene). Of zwart medaillon aan een zwart koord met het portret van de overledene. Op het hoofd kan een kipje van crèpe stof met doffe kraaltjes en strikjes of roosjes van doffe satijn, geen veertjes en glinsterende kralen. Op Schouwen droeg men twee jaar hele rouw daarna een jaar halve rouw.

Witte onderkeus met een smalle broderie rand.

Bij de zware rouw (voor naaste familie als ouders, kind of echtgenoot) wordt een zwarte jurk of rok en jak gedragen meestal zonder versiering. Alleen de gouden krullen,

Een zwart dof snoer, soms droeg men verder helemaal geen sieraden.

Een lange muts van tule (Tholen) of effen batist met een zoom van ca 14 cm.

Een witte onderkeus van katoen met een smalle broderie rand

Algemeen:

Zwarte schoenen, zwarte kousen en zwarte ondermuts zonder versiering

medaillon met haar van overledene

De drachten met lange mutsen 'uit de rouw' De 'lange mutsendraagsters' kwamen oorspronkelijk van de eilanden: Tholen, Sint Philipsland, Schouwen, Duiveland, Noord-Beveland en van de Zuid-hollandse Eilanden. De krullen, mutsenbellen en -spelden verschilden van eiland tot eiland, evenals de haardracht en ook het opzetten van de muts. Bekend is dat op Schouwen de muts gemaakt werd met de naad op het voorhoofd en verwerkt werd in een

zgn. 'muzegat. Op Tholen droeg men de naad van de muts aan de zijkant. Ook op Tholen waren de krullen getrokken van vierkant gouddraad, dat leverde meer schittering in het zonlicht op. De krullen van de andere eiland waren van rond draad getrokken, op Schouwen kleine krulletjes, Noord-Beveland wat groter en de krullen op de Zuid-hollandse eilanden begonnen onderhand op veren uit een leunstoel te gelijken.

Overall ziet men de mutsen van tule met een bolletje van geborduurde tule en een (naar gelang de draagkracht) een smalle of brede strook Beverse kant. - Patroon van de lange mutsen in ons depot -.

Uit het depot van museum de Meestooft kregen we een aantal gescande foto's uit albums van Thoolse boerinnen. Je komt onder de indruk van de grote verscheidenheid van japonnen die vanuit eind 19e eeuw alleen al in Tholen zijn gedragen. Het kan niet anders of jonge vrouwen lieten zich door de Parijse mode beïnvloeden. Naarmate de tijd vordert wordt ook de haardracht steeds losser en komt er meer van onder de ondermuts. Dat kennen we ook van de Zuid-Bevelandse en Walcherse drachten. Ook het insteken van de mutsenspelden laat een grote verscheidenheid zien. Veel zal hebben afgehangen hoe de draagster zich het liefst zag, al is het grondpatroon uiteraard hetzelfde. Ook het dragen van de sluiermuts is niet allemaal hetzelfde, de één draagt de muts wat vierkanter, de ander is strak rond het hoofd gelegd. Bij navraag bleek het 'gewone' volk de muts rond te dragen en de vrouwen van de, zeg maar middenstanders, onderscheidden

zich door hun muts met de karkas in een vierkante vorm op te zetten.

Als we meer willen weten over deze drachten dan is er genoeg lektuur voorhanden om jezelf er in te verdiepen. Het is zeker de moeite waard om te zien hoe schitterend de sieraden zijn uitgevoerd en hoe rijk deze drachten ook geweest zijn in vervlogen tijden. Jammer dat in de fotografie toen nog geen kleur was, want ongetwijfeld zal niet alles zwart zijn geweest.

Opmaken Arnhemse muts

methode Jo Koeman

Een Arnhemse muts bestaat uit:

- * een achtermuts van hetzelfde model als een blauw tussenmutsje
- * een kant van 210 cm lang en 15 cm breed
- * een klein puntje wat aan de kant gezet wordt

Al deze onderdelen zijn met de hand met hele fijne steekjes aan elkaar genaaid

Als een zondagse muts vuil geworden is en slap, dan beginnen we met de speld er uit te halen. Het strikje losmaken en muts is los.

De muts wordt in een teiltje met warm water gezet waarin we een sopje maken, het liefst van natuurlijke zepen met wat soda er bij. Als het water helemaal afgekoeld is halen we de muts er uit en zetten we hem nog even in schoon water. Dan is de oude stijfjel er uit, oude stijfjel wordt nl geel. Het is nodig dat de muts helemaal slap is als hij gedroogd is. We leggen de muts op een wasrek en laten hem drogen. Dan kijken of er slijtplekjes in zitten. Is dat wel zo, dan met een fijn naaldje en katoenen draad proberen e.e.a. zo netjes mogelijk te repareren.

Als we onze muts in orde hebben dan kan hij in een pan met koud water waarin we een sopje gemaakt hebben. Zelf neem ik altijd een lekker sopje van Sunlight zeep, aangevuld met wat Vanish of waspoeder al naar gelang dat de muts geel of grauw is. De pan laten warmen, onder af en toe met een houten lepel onderdompelen van de muts, tot zo'n 80 à 90 graden. Dan af laten koelen en voorzichtig de mutsen er uit halen en in schoon

water uitspoelen. Let op: met zorg behandelen, niet uitwringen, maar zacht het water er uit knijpen. Dan op het wasrek laten drogen. Zijn de mutsen bijv. geel van jaren liggen dan is het wel eens nodig om de wasbeurt te herhalen. Als dit goed gebeurt zijn de mutsen krijt wit. Wel is mijn ervaring dat de ene soort kant witter wordt dan de andere, ondanks dat ze dezelfde behandeling krijgen.

Als de mutsen droog zijn gaan we stijfjel maken. Al naar gelang we stijfjel denken nodig te hebben doen we een aantal lepels in een kom en maken dat met zo weinig mogelijk water aan. Zo weinig dat net de poeder vloeibaar is geworden. Als de stijfjel wat gelig oogt, kan een ietsje blauwsel worden toegevoegd. Een goede methode is een zakje blauwsel in een flesje van bv een halve liter te doen en dan vol doen met water. Goed schudden en je hebt voor lange tijd blauwsel in huis. Je gooit een slokje ervan bij de stijfjel en je krijgt nooit geen blauwe vlekken in je muts.

Dan nemen we kokend water en onder goed roeren voegen we dat toe aan het papje. Ideaal is dat de stijfjel transparant wordt en nog dik is. Maar niet alle soorten stijfjel geven dat effect. Je blijft kokend water toevoegen totdat de stijfjel nog vrij dik is.

Even wat af laten koelen onder af en toe doorroeren. Als je de stijfjel met de hand wilt verwerken dan is dat zeker nodig. Het beste resultaat krijg je als je de stijfjel zo warm mogelijk gebruikt.

Een arnhemse muts is niet zo teer als gekloste kant. We kunnen de stijfjel met onze

handen goed in de muts wrijven. Vooral de buitenste rand is erg belangrijk omdat in de arnemuidse muts geen draad of karkas gaat.

Als de muts(en) zijn ingestreken leggen we ze op het droogrek (of hangen). We doen dat op een manier dat er nergens iets aan elkaar kan plakken wat we later los moeten maken. Dit is erg belangrijk om beschadiging te voorkomen. De mutsen moeten goed ingedroogd zijn voor we verder gaan.

Willen we gaan strijken, dan gaan we de rauwe stijfjel aanmaken. Zo ongeveer een eetlepel op een kopje water. Wel zoveel maken dat de muts er helemaal doorgehaald kan worden. Doe je dat niet, dan krijg je geen mooie gladde muts. Ik doe in de rauwe stijfjel altijd een slokje blauwsel, dan ben ik verzekerd van een heldere witte muts.

Dan leg ik de muts(en) uitgespreid in een oude witte baddoek, dat mag ook katoen zijn, en rol ze op en leg ze zeker twee uur weg op een warme plek. Het water moet er goed uitgetrokken zijn, anders plakt alles aan het strijkijzer.

Als je een brede strijkplank hebt kun je die prima gebruiken. Wel een strijkdeken met een stuk oud wit laken er over.

We beginnen met de bovenkant van de muts, dat is een stuk zonder plooiel. Dat precies recht leggen en vanaf de buitenkant naar binnen gaan strijken, waarbij we de binnenkant strak trekken. Ook de binnenkant van het achermutsje vast mee strijken.

Iedere keer de muts los trekken van het laken en met het strijkijzer een wreef over het strijklaken geven. Dan doen we hetzelfde met de achterkant van de muts, dus ook het stukje ongeplooide strijken tot in de achtermuts. Dan weer naar de bovenkant en het plooiel goed uitduwen op de strijkplank. Dan weer vanaf de rand de plooiel naar de binnenkant strijken tot ze plat gaan liggen. Dat doen tot aan het rechte stukje van de achterkant. Zo draaien we door totdat we terug zijn bij de bovenkant.

Uiteraard is de muts nog slap. We strijken nu de binnenkant. Dat gaat al veel makkelijker omdat de plooiel er al inzitten. Ook helemaal rondstrijken en iedere keer wat van het achtermutsje, 'het zgn bakje', meenemen. We gaan nu weer naar de buitenkant en gaan de muts al een eind droogstrijken. Ook de hoekjes van de achtermuts goed meenemen. Ik vouw de achtermuts

precies op elkaar en strijk dat gedeelte al zo veel mogelijk droog (dubbel). Let op dat het lint moet kunnen blijven schuiven. Nog een keer de binnenkant en dan weer zo veel mogelijk de buitenkant droogstrijken. Als laatste strijken we het lintje van de achtermuts en de keellinten en een scherpe vouw in het achtermutsje. Als het zo goed als droog is, dan de keellinten bij elkaar knopen met een strik en de muts wegleggen om in te drogen.

De andere dag pakken we de muts, steken een speld in het bakje en trekken het lint van het bakje een beetje aan en dan komt de mooie welving van de achtermuts erin. Een mooi strikje leggen met het lintje en de muts is klaar. Ook om deze muts mooi te krijgen is een kunst op zich. Een muts strijken is één, maar een muts die ook nog netjes op het hoofd staat is twee.

Het dragen van de Arnemuidse dracht

De kleding van de Arnemuidse boerin is bijna hetzelfde als die van de Zuid-Bevelandse vrouwen. Er zitten kleine verschillen in. Voor doeken- en beukenstof hield men van vrij lichte kleuren, ook de oudere vrouwen. De beuk is lager uitgesneden dan die van Zuid-Beveland. De zwarte schorten zijn deels opgehaald als Z-B en zonder agrement en deels draagt men als Walcheren een schort met veel ophalen en een agrement van achter. In de daagse schor-

ten ziet men de walcherse invloed niet terug. Uiteraard is de hoofdtooi eigen: ondermuts van aparte model van feston (voor de zondag liefst onder- en bovenmuts hetzelfde). De krullen staan hoog zonder beugel. Het haar, de tuute, is erg breed en hoog.

Sieraden voor de zondag

Torenspleiden, de zeeuwse knopspleiden en evt. bieëkurfjes. De ene boerin steekt ze als een waaier in de lagette van de ondermuts, de ander steekt ze in de ondermuts à la Walcheren. Een blauw tussenmutsje als hetzelfde model van de achtermuts van de grote muts, afgezet met een wit bloemetjesband. Kralen: bloedkoraal of granaat gesnoerd aan een rond driedelig slot. Origineel wordt het slot van achter gedragen. Van de alleraalste draagsters zijn er een paar die het slot van voren dragen, maar de meeste boerinnen dragen het slot in de nek. Moest men een foto laten maken dan draaide men het slot naar voren.

Nieuw en Sint Joosland

De dracht van Nieuw en Sint Joosland is sterk verwant aan de Arnemuidse dracht (of andersom). Toch zijn er wezenlijke verschillen. Om te beginnen is de zondagse muts in Nieuw- en sint Joosland altijd van gekloste kant. Voor het maken van zo'n muts heeft men de lengte van twee Bevelandse protestantse mutsen nodig, ondanks dat de muts kleiner lijkt. Aan de krullen worden dubbele gouden strikken gedragen met een parel of gouden bolletje er aan. Ook in Arnemuiden zijn de dubbele strikken lange tijd in de mode geweest bij het rijkere deel der bevolking. Oorspronkelijk kende de Nieuwlandse dracht de bloempotbellen die ook op Zuid-Beveland aan de gouden stukken gehangen werden. De dames van Nieuwland droegen de beuken hoger gesloten dan die van Arnemuiden. Ook werd het slot met bloedkoraal aan de achterkant gedragen. In Nieuwland droeg men uitsluitend bloedkoraal en de granaten of gitten werden alleen tijdens een rouwperiode gedragen. De schorten en keuzen als Zuid-Beveland.

Rouwdracht Arnemuiden

In Arnemuiden is veel rouw gedragen door de bevolking. Dit heeft te maken met de visserij. Vroeger dagen kwamen dikwijls mensen om als de bootjes in slecht weer terecht kwamen.

Door de naaste familie werd zware rouw gedragen. Het keus, het hemdrok en de doek en beuk waren bijna altijd van merinos. Gebruikelijk was twee jaar en sommige dames op leeftijd bleven in de rouwdracht de rest van hun leven. Evenals op Zuid-Beveland droeg men doffe kralen en glaskralen aan doffe slotjes en braamslotjes. Op foto's en heden ten dage zien we dat de Arnemuidse dames het ronde slot in de nek dragen. Bij de zware rouw hoorde een dichte rouwmuts van fijn katoen of soms batist met het 'scherpe' randje dat ook aan de zondagse broderiemutsen zit. Een zwart tussenmutsje hoort bij de zware rouw.

De keuze voor de halve rouw en de lichte rouw was uitgebreider dan op Zuid-Beveland. Men ging van de halve rouw van lieverlee over op de lichte rouw (soms maar een paar weken) waarna men op een gegeven moment 'uit de rouw' was. Bij de halve en lichte rouw droeg men een 'open'='kleine opengewerkte motiefjes' muts, ook van katoen. Geen broderie kant. De doeken en beuken in de lichte rouw waren verscheidener van stoffen dan op Zuid-Beveland. Als tussenmutsje een mutsje van wit piqué.

Sieraden

Men droeg men de granaten voor de zondag. In de muts stak men bij de halve rouw de zwarte rouwspelden die ook op Zuid-Beveland werden gedragen. Ook in Arnemuiden werden evenals op Walcheren de rouwklokken gedragen. Bestaande uit een zwarte geslepen steen gevat in goud. Niet iedere Arnemuidse vrouw had ze in haar kollektie! Een leuk detail is te weten dat tijdens de begrafenis alleen de naaste familieleden de zondagse merinos schort droegen. Was men buurvrouw of uit de kennissenkring dan droeg men een katoenen rouwschort met een heel fijn licht streepje. Het viel mij op tijdens de begrafenis van een kennis. Ik vroeg er naar en toen kreeg ik het verhaal te horen.

Mannendracht

Al lang uit het straatbeeld verdwenen. Lakense broek met klep en zilveren broekstukken. Boezeroen met dichte gouden halsknopen. Gebreide trui met eigen motief en boenkertje.

Uit de Middelburgsche Courant van 12 mei 1939

J.H. Midavaine

Het plooiën der Walchersche Mutsen. Een Zeeuw vindt er een machine voor uit.

In een klein huisje aan een der Middelburgsche Singels woont de Weduwe P.... Zij verdient met de fijnere wasch, beter gezegd: met mutsen-wasschen den kost.

Haar zoon, een stevige, bedachtzame Walcherse kerel van in de veertig, woont in Amsterdam waar hij in het bouwbedrijf werkzaam is. Maar al heeft zijn spraak een Amsterdamschen inslag gekregen, in zijn hart bleef hij Zeeuw en met zijn hart bleef hij bij zijn oude moeder die in het kleine huisje aan de Middelburgsche Singel woont.

Als de strakke muts die het Walcherse vrouwenkleed in schoonheid de andere Zeeuwsche drachten doet overtreffen, gewasschen, gesteven en gestreken is, dan moet zij nog één moeizame kunstbewerking ondergaan: het plooiën. Toen schrijver dezes, nu tien jaar geleden, in Zeeland kwam, bracht hij een bezoek aan een der agenten op de dorpen. In de keuri-nette kamer zat een jonge vrouw aan tafel, met een houten plankje en een koperen veertje een Walcherse muts te plooiën; lieflijk gezicht van vertrouwde vrouwelijk-ambachtelijke huiselijkheid. Maar het was ook een moeizaam, geduld en vaardigheid vereischend werkje, dat kon zelfs de mannelijke ondeskundigheid wel zien en vatten. En dan te weten: dat hoe fijner en regelmatiger de plooiën, hoe mooier!

Dit weet de weduwe P. ook wel. Maar ze is niet jong meer en het is erg vermoeiend werk, dat mutsenplooiën. En als je dan van des morgens acht tot des middags twaalf uur geplooië hebt, en er zijn dan één dozijn gereedgekomen, dan valt dat niet mee. Vooral niet, als er dan nog wel eens een klacht komt, dat de plooiën niet zo lijn en regelmatig meer zijn als de kokette draagster wel mag wenschen....

Dies klaagde de moeder haren zoon dezen nood. En de zoon, inventief van aanleg, dacht:

daar moet wat op te vinden zijn. Hij vond het. Ziehier: onder dagtekening van 16 februari 1939 heeft de Nederlandse Octrooiraad onder nr. 45341 octrooi verleend voor een werkwijze en inrichting voor het pliseeren, in het bijzonder van boerinnenmuten of-kappen.

Deze machine, waarvan er thans nog slechts één exemplaat bestaat, is door den uitvinder na velerlei proefnemingen thans vervolmaakt en hij staat op zolder bij zijn moeder hier in Middelburg. Wij hebben de zaak daar gisteren, door moeder bediend en door den zoon toegelicht, in werking gezien. Het was verbluffend eenvoudig, knap bedacht, en de resultaten waren boven verwachting: keurig! Men weet niet, dat moeder deze machine heeft - zo vertelde ons de zoon - maar klachten komen er niet meer, integendeel: men staat versteld hoe fraai moeder vouwt. Omdat men niet kan bevroeden, dat dit thans met een machine gebeurt, die letterlijk eenig op de wereld is!

Wat is het bijzondere dezer machine? Dit: dat de plisserrollen, op zichzelf niets nieuws, maximaal verschuifbaar zijn, zoodat voorkomen wordt, dat de randen van de muts meegeplooid worden. Want dat mag niet, dan gaat-ie stuk.

Als de plooië nu door middel van deze uit roestvrij staal gemaakte plisseerrollen de plooiën in de muts gemaakt heeft, volgt de aardigste kunstbewerking nog: het opstuiken dier plooiën. Daartoe wordt de muts onder een dikke glazen plaat gelegd en veerend ingeklemd. Dan komt er tussen de twee glasplaten een schuif aangedraaid, die de plooiën opstuikt, zoo netjes en zoo stevig, dat de knapste handwerkster het niet beter kan.

En dit alles in tien maal korteren tijd dan tot dusverre: een veertigtal mutsen op deze wijze in één morgen te bewerken is niet te veel geverg.

Op verzoek van den heer Poppe hebben een tweetal bestuursleden van de Vereeniging tot Behoud der Zeeuwsche kleederdrachten de

demonstratie bijgewoond en met groote belangstelling kennis genomen van deze door een Zeeuw ten behoeve van de Zeeuwen gedane uivinding, die het mogelijk maakt dit onderdeel van de Zeeuwsche klederdracht beter, sneller en fraaier nog dan tot dusverre het geval was, te verzorgen.

De machine is ingenieus gevonden; het werk, dat zij aflevert, is keuri en tot tevredenheid stemmende, maar het liefste was toch nog de vlijtig werkzame oude moeder en de zorgzame zoon, die tesamen lieten zien hoe het groeide en tot stand kwam.

Tenslotte de materiële zijde van de zaak: zit er wat in? Dat de uitvinder rijk van zijn inventie zal worden, gelooft niemand, hijzelf ook niet.

Daarvoor is het afzetgebied te klein. Maar dat er op Walcheren zeker plaats voor enkele dezer machines zou zijn, staat voor ons wel vast. Er zijn nog centra, waar zoveel mutsen gedragen worden - gelukkig! - dat er loonend werk voor deze Zeeuwsche uitvinding kan zijn.

Hadden we nog maar zo'n apparaat anno 2017!

Naschrift

We leven nu zo'n 75 jaar na dato van bovenstaande gebeurtenis en nog steeds kost het hoofdbreken om de Walcherse langettemuts mooi geplooid te krijgen. Toen al was er een Vereniging tot Behoud van de Zeeuwse klederdrachten! Hierbij aangetekend dat de moeder van een jeugdvriend over deze vereniging giftig sprak: "D'r is t'r gin êên op d'r boers uut dat bestuur, à ze het zelf mosten draehen zouden ze wè anders praoten!" (Ze droeg uiteraard zelf de dracht).

En toch.....

Het is bijzonder dat de belangstelling voor onze Zeeuws Cultureel Erfgoed met betrekking tot de klederdrachten nog steeds niet is verdwenen. Al is het wel zo dat er een golfbeweging in waar te nemen is. Het is te hopen dat we als vereniging met onze kennisoverdracht en activiteiten een schot voor de boeg geven voor volgende generaties. Dat zij mettertijd dankbaar zijn dat wij er zuinig mee omgesprongen zijn en dat wij met respect ons cultureel erfgoed hebben bewaard. (JK)

